

INFORMIRANI PRISTANAK U ISTRAŽIVANJIMA U KOJIMA SUDJELUJU DJECA S TEŠKOĆAMA: ANALIZA VIDLJIVOSTI I NAČINA IZVJEŠTAVANJA U HRVATSKIM ZNANSTVENIM ČASOPISIMA U OTVORENOME PRISTUPU

INFORMED CONSENT IN RESEARCH INVOLVING CHILDREN WITH DISABILITIES AS PARTICIPANTS: ANALYSIS OF VISIBILITY AND REPORTING PRACTICES IN CROATIAN OPEN ACCESS SCIENTIFIC JOURNALS

ANA BLAŽEVIĆ SIMIĆ, ANA ŠIRANOVIĆ

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ivana Lučića 3, Zagreb, Croatia,
contact: ablazevi@ffzg.unizg.hr

Received: 24.01.2024.

Accepted: 30.09.2024.

Preliminary report

UDK: 179:303.4-053.2-056.26/36

doi: 10.31299/hrri.60.2.7

Sažetak: Proizlazeći iz osnovnih načela zaštite prava sudionika istraživanja, informirani je pristanak centralno pitanje istraživačke etike. U istraživanjima u kojima su sudionici djeca, dobivanje informiranoga pristanka prožeto je različitim izazovima, a kada je riječ o djeci s teškoćama, ti se izazovi dodatno usložnjavaju. Cilj je istraživanja bio analizirati prakse izvještavanja o dobivanju informiranoga pristanka u domaćim empirijskim istraživanjima u kojima su sudionici djeca s teškoćama. Konkretnije, primjenjujući metodu sustavnoga pregleda literature i tehniku analize sadržaja, analizirana su ukupno 73 znanstvena članka, objavljena u 35 domaćih znanstvenih časopisa u otvorenome pristupu, koji izvještavaju o empirijskim istraživanjima u kojima su sudjelovala djeca s teškoćama. Za potrebe rada konstruirana je analitička matrica koju je činilo šest klasifikacijskih kategorija: informirani pristanak djeteta, informirani pristanak roditelja/skrbnika, dozvola etičkoga povjerenstva, prilagodba materijala i postupaka, prilagodba komunikacije i prilagodba (pristupačnost) mjesta istraživanja. Rezultati provedenoga sustavnog pregleda govore o povećanju broja istraživanja u kojima sudjeluju djeca s teškoćama, ali istovremeno i o nedovoljnoj zastupljenosti (osobito detaljno raspisanih) izvještaja o etičkim aspektima

Abstract: Arising from the basic principles of protecting the rights of research participants, informed consent is a central issue of research ethics. In research involving children as participants, obtaining informed consent is riddled with various challenges. This procedure becomes even more complicated when it comes to children with disabilities. The aim of this research was to analyse reporting practices of reporting on obtaining informed consent in Croatian empirical research in which the participants are children with disabilities. Using the systematic literature review method and content analysis technique, a total of 73 scientific articles, published in 35 Croatian open access scientific journals, reporting on empirical research involving children with disabilities as participants were analysed. For the purpose of this paper, an analytical matrix consisting of six classification categories was constructed: informed consent of the child, informed consent of the parent/guardian, permission of the ethics committee, adaptation of materials and procedures, adaptation of communication, and adaptation (accessibility) of the research site. The results of the systematic literature review show an increase in the number of studies involving children with disabilities as participants. At the same time, they emphasise an insufficient representation of (especially detailed) reports

dječjega sudjelovanja te o diskrepanciji između izvještavanja o pristanku roditelja/skrbnika i pristanku djeteta. Dobiveni uvidi ukazuju na potrebu daljnjega unapređivanja praksi izvještavanja o dobivanju informiranoga pristanka djece s teškoćama.

Ključne riječi: izvještavanje o istraživanju, djeca s teškoćama, etika istraživanja, informirani pristanak, sustavni pregled literature

UMJESTO UVODA: INFORMIRANI PRISTANAK DJECE S TEŠKOĆAMA NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

S obzirom na to da obveza njegova dobivanja proizlazi iz osnovnih načela zaštite slobode, autonomije i dostojanstva¹ sudionika istraživanja, informirani je pristanak centralno pitanje etike istraživanja s ljudskim subjektima (Iphofen, 2020). Temelji se na pravu sudionika da zadrže “što je više moguće kontrolu nad vlastitim životima” (Iphofen, 2020, str. 205)². Da bi se pristanak na istraživanje mogao smatrati valjanim, proces njegova osiguravanja, navodi Iphofen (2020), podrazumijeva poštivanje nekolicine minimalnih standarda: utvrđivanje voljnosti za sudjelovanje, pružanje odgovarajućih informacija i osiguravanje da sudionik ima kapacitet (*capacity*) i kompetenciju (*competence*) za sudjelovanje u istraživanju, pri čemu se prvo odnosi na “kognitivnu sposobnost razumijevanja i obrade danih informacija te onoga što sudjelovanje podrazumijeva” (Iphofen, 2020, str. 205), a potomje na “pravni status povezan s ovlaštenom odgovornošću” (Iphofen, 2020, str. 205). Na istome tragu Sutrop i Lõuk (2020, str. 219) kao preduvjete informiranoga pristanka specificiraju “transparentnost, razumijevanje, suzdržavanje od utjecaja na osobu, kompetenciju i autorizaciju”. Dakle, informirani je pristanak pojam koji označava suglasnost koju daje osoba koja ga je u pravnome smislu ovlaštena dati (Čorkalo-Biruški, 2014; Smajdor, 2023).

¹ Postoje kolektivistički orijentirane kritike upućene ovakvoj individualističkoj perspektivi informiranoga pristanka, no za njih u ovom radu nije bilo prostora (pregled takvih kritika nude, primjerice, Sutrop i Lõuk (2020)).

² Sve citate koje u radu navodimo, a koji su u originalu na engleskome jeziku, samostalno smo prevele.

on the ethical aspects of children's participation, as well as point to a discrepancy between reporting on the consent of the parent/guardian and the consent of the child. The findings of this study recognise the need for further improvements of reporting practices associated with obtaining the informed consent of children with disabilities.

Keywords: reporting practices, children with disabilities, research ethics, informed consent, systematic literature review

INSTEAD OF INTRODUCTION: INFORMED CONSENT OF CHILDREN WITH DISABILITIES FOR THE PURPOSE OF PARTICIPATING IN RESEARCH

Informed consent represents a central ethical issue when it comes to research involving human subjects, given that the obligation to obtain consent stems from the basic principles of protecting the freedom, autonomy, and dignity¹ of research participants (Iphofen, 2020). In other words, informed consent is based on the right of participants to maintain “as much in control of their own lives as possible” (Iphofen, 2020, p. 205). In order for consent for the purpose of research to be considered valid, the process of obtaining it, as stated by Iphofen (2020), implies compliance with several minimum standards: determining the willingness to participate, providing appropriate information, and ensuring that the participant has the *capacity*, as well as the *competency* to participate in research: here, the former refers to the “cognitive ability to understand and process the information given and what participation entails” (Iphofen, 2020, p. 205), and the latter to the “legal status linked to authorised responsibility” (Iphofen, 2020, p. 205). Similarly, Sutrop and Lõuk (2020, p. 219) specified that “disclosure, understanding, refraining from influencing the person, competence, and authorization” are considered as prerequisites of informed consent. Thus, informed consent is a term that denotes consent given by a person who is legally authorised to give it (Čorkalo-Biruški, 2014; Smajdor, 2023).

¹ There are collectivist-oriented critiques of this kind of individualistically-oriented perspectives of informed consent, but elaborating on them was beyond the scope of this paper (an overview of such critiques can be found in, e.g., Sutrop & Lõuk (2020)).

Djeca nisu zakonski ovlaštena samostalno odlučivati o mnogim pitanjima vezanima za njih. Primjerice, prema *Obiteljskome zakonu* (2015) dijete potpunu poslovnu sposobnost, koja podrazumijeva autonomno donošenje svih odluka o vlastitu životu, stječe tek s punoljetnošću odnosno 18 godina, iako zakon predviđa i neke iznimke za koje je dobna granica postavljena na 14 godina (primjerice, Pristanak i suglasnost na priznanje očinstva, Pravo djeteta na pokretanje postupaka itd.)³. Upravo je ta granična dob djeteta, navršena 14. godina, ključna i u domaćim dokumentima koji govore o etičnosti istraživanja u kojima sudjeluju djeca. Naime, za dijete do 14 godina informirani pristanak najprije daje roditelj/skrbnik, a nakon toga ga je potrebno zatražiti i od djeteta, dok dijete starije od 14 godina informirani pristanak daje samo (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). ‘Iznimka su jedino djeca čije jezične ili kognitivne sposobnosti ne omogućuju razumijevanje informiranog pristanka, za koju pristanak daju samo roditelji/skrbnici’ (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020, str. 11).

Međutim, *Konvencija o pravima djeteta*, kao navedenim zakonima nadređeni i temeljni međunarodni dokument koji regulira prava djeteta, svojim participativnim načelom i pravom artikuliranim u članku 12 jamči djeci slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na djecu ili pojedino dijete odnose te uvažavanje istih u skladu s dobi i zrelošću djeteta, neovisno o zakonskoj maloljetnosti. Sukladno navedenome, u istraživanjima se, osobito inozemnim, sve učestalije naglašava suglasnost koju (ne) daju djeca koja za to nisu zakonski ovlaštena, a što se označava engleskim terminima *assent/dissent*. Smajdor (2023) navodi kako je pojava toga koncepta snažno povezana upravo s uključivanjem djece u istraživanja i osvještavanjem moralne obveze poštivanja dostojanstva i prava djeteta na vlastito mišljenje u tome procesu. Dobivanje dječjega pristanka (*assent*) u

Children are not legally authorised to independently decide on many issues related to them. For example, according to the Croatian *Family Law* (2015), a child acquires full legal capacity, which implies making autonomous decisions about their own life, only upon reaching the age of majority, i.e., 18 years of age, with some exceptions for which the age limit is set at 14 years (e.g., consent to recognition of paternity, right of the child to initiate legal proceedings, among others)². It is precisely this threshold age of the child (i.e., 14 years) that is crucial in Croatian documents that address the ethics of research involving children. Namely, for a child up to 14 years of age, informed consent is typically given by the parent/guardian, and after that, it must be obtained from the child as well, while a child older than 14 years of age gives informed consent on their own (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). ‘The only exception are children whose language or cognitive abilities are insufficient for understanding informed consent, for which consent is given only by the parent/guardian’ (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020, p. 11).

However, the *Convention on the Rights of the Child*, as the fundamental international document regulating the rights of the child, with its participatory principle and the right articulated in Article 12, ensures that a child who is capable of forming their views has the right to express those views freely and that these views shall be respected in accordance with the age and maturity of the child, regardless of them being a legal minority. In line with these regulations, in scientific literature across the globe, the terms *assent/dissent* have started to appear more often in publications, denoting the consent given/denied by a person who does not legally possess such authorisation. Smajdor (2023) stated that the introduction of these concepts is strongly connected with the inclusion of children in research, as well as growing awareness of the moral obligation to respect the dignity and rights of the child to form their own opinion during that process. Obtaining children’s *assent*

³ Iznimku predstavlja tek poduzimanje pravnih radnji djeteta od 15. godine te davanje informiranoga pristanka djeteta na medicinske zahvate od 16. godine.

² Exceptions related to the threshold age limit (i.e., 14 years) are undertaking legal action from the age of 15 years and giving informed consent to medical procedures from the age of 16 years.

istraživanjima shvaća se stoga kao prepoznavanje i odgovaranje na “dječje preferencije, izbore i moć djelovanja (*agency*)” (Smajdor, 2023, str. 476) te u pravilu predstavlja “dopunu zakonskome zahtjevu osiguravanja pristanka roditelja ili skrbnika” (Dockett i sur., 2013, str. 804). Unatoč prepoznavanju važnosti dječjeg glasa u odluci o sudjelovanju u istraživanju (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), u domaćemu se istraživačkom prostoru, prema našem znanju, nije uvriježio poseban termin sukladan terminu *assent*. Ipak, postoje naznake da se u okviru različitih područja pokreće i takva terminološka rasprava (npr. Kranželić, Kovčo Vukadin i Ferić, 2016; Pelčić, 2012).

Proces dobivanja informiranoga pristanka djece s teškoćama na sudjelovanje u istraživanju

Dobivanje informiranoga pristanka za dječje sudjelovanje u istraživanju uključuje obaviještenost djece o nizu elemenata koji ga osiguravaju, odnosno dobivanje informacija o: istraživaču odnosno istraživačima i detaljima istraživanja, dobrovoljnosti sudjelovanja i mogućnosti oduzavanja uz povlačenje podataka u bilo kojemu trenutku, načinu davanja pristanka (primjerice, aktivno/pasivno, pisano/usmeno), eventualnim materijalnim poticajima za sudjelovanje, stupnju anonimnosti, razini povjerljivosti i tajnosti podataka, načinu pohranjivanja i vremenskome trajanju čuvanja podataka, načinu obrade podataka i izvještavanja o rezultatima, modalitetu dobivanja povratnih informacija o istraživanju i njegovim rezultatima, odgovornoj osobi ili tijelu kojemu se roditelji/skrbnici i djeca mogu obratiti vezano za pritužbe na postupak provedbe istraživanja ili neke druge situacije koje se tijekom istraživanja mogu pojaviti (npr. uznemirenost, neugoda i sl.) (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). S obzirom na složenost navedenih elemenata informiranoga pristanka, postupak njegova dobivanja donosi različite izazove. Oni se primarno odnose na razvijajuće sposobnosti djece za samostalno donošenje odluka, ali i na neravnotežu moći između odraslih i djece koja potencijalno može dovesti do pater-

in research is therefore understood as recognising and responding to “children’s preferences, choices, and agency” (Smajdor, 2023, p. 476) and, as a rule, represents “a supplement to the legal requirement of consent provided by a parent or guardian” (Dockett et al., 2013, p. 804). Despite the recognition of the importance of the child’s voice in the decision to participate in research (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), in the national research areas, to our knowledge, there is no term corresponding to the term *assent*. However, some studies have indicated that discussion on the usage of such terminology based on the children’s voice and decision-making is being initiated in various research fields (e.g., Kranželić, Kovčo Vukadin & Ferić, 2016; Pelčić, 2012).

Process of obtaining the informed consent of children with disabilities for the purpose of research participation

Obtaining the informed consent of children in research includes children being informed about an entire range of elements in order to ensure that the child is provided information about the following: the researcher(s) and the details of the research study, the voluntary nature of participation, possibility of withdrawing from the research, as well as withdrawing data at any time, ways in which consent can be given (for example, active/passive, written/oral), possible material incentives for participation, degree of anonymity, level of confidentiality and secrecy of data, duration of data storage, methods used to store and analyse the data and report the results, modalities of providing feedback on the research and its results, as well as the responsible individual or institutional body whom parents/guardians and children can contact regarding complaints about the research or any situation that may arise during the research (e.g., agitation, embarrassment, and so on) (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Considering the complexity of these elements of informed consent, the process of obtaining it poses various challenges. These challenges are primarily related to children’s evolving capacities to make independent decisions, but also to the power imbalance between adults and children that can potentially lead to paternalistic, as well as exploitative relationships in the research process.

nalističkih, kao i eksploirajućih odnosa u procesu istraživanja. Opisano se dodatno usložnjava u situacijama kada dijete ima teškoću, odnosno kada su dob i teškoća, a potencijalno i neka druga identitetska obilježja, u intersekciji, čime se opasnost od s jedne strane neodgovarajućega odnosa prema djetetu, a s druge od isključivanja djeteta iz istraživanja povećava. Potonje u pozadini može imati namjeru zaštite djeteta od nepredviđenih rizika, što, međutim, vrlo lako može rezultirati prezaštićivanjem djeteta i isključivanjem onih koji žele sudjelovati (Good, 2020). Primjerice, domaća studija o participaciji djece iz ranjivih skupina pokazuje da su i opća javnost i stručnjaci koji rade s djecom manje spremni podržati sudjelovanje djece s teškoćama u donošenju odluka nego nekih drugih skupina djece (Borić i Mataga Tintor, 2022). Dakle, specifični izazovi u dobivanju informiranoga pristanka djece s teškoćama kao sudionicima istraživanja mogu biti povezani s dominantnim stavovima društva o djeci s teškoćama, često oblikovanima kroz prizmu same teškoće. Good (2020) stoga upozorava da je pitanje procjene kapaciteta bilo kojega djeteta za davanje pristanka izrazito složeno te da za sobom povlači i pitanje o tome "tko smije i/li treba odlučivati o pitanju kapaciteta" (Good, 2020, str. 668). Tome u prilog govore istraživanja koja ukazuju na nepouzdanost procjene kapaciteta, primjerice kod osoba s blagom do umjerenom demencijom (Warner i sur., 2008, prema Smajdor, 2023), zbog čega je kapacitet za autonomno donošenje odluka plauzibilnije promatrati kao spektar, a ne jednoznačnu granicu između posjedovanja i neposjedovanja kapaciteta (Smajdor, 2023).

Iako postoje situacije kada se sudjelovanje djece s teškoćama u istraživanju ne razlikuje značajno od sudjelovanja djece tipičnoga razvoja, omogućavanje njihova sudjelovanja u pravilu od istraživača zahtijeva dodatno planiranje i pažljivije pristupanje (McNeilly i sur., 2020). Good (2020) te dodatne napore sumira u vidu prikladnih, dostupnih i detaljnih informacija, raznolikih i primjerenih metoda komunikacije, po potrebi zapošljavanja zastupnika/tumača i kontinuiranoga pregovaranja o pristanku tijekom istraživačkoga procesa. Usto, različiti modaliteti pružanja infor-

This is further complicated in situations where the child has a disability, i.e., when age and disability (and potentially other identity markers) intersect. On the one hand, this increases the risk of inability to relate to the child adequately, and on the other hand, excluding the child from the research study. The latter may be motivated by an intent to protect the child from unanticipated risks, which, however, can very easily result in overprotecting the child and excluding those who wish to participate (Good, 2020). For example, a Croatian study on the participation of children from vulnerable groups showed that both the general public and experts who work with children are less willing to support the participation of children with disabilities in decision-making than some other groups of children (Borić & Mataga Tintor, 2022). Thus, specific challenges in obtaining the informed consent of children with disabilities may be related to the dominant societal attitudes about these children, which are often shaped through the prism of their disability. Therefore, Good (2020) warned that the issue of assessing the capacity of any child to give consent is extremely complex and that it entails the question of "who can and/or should make a determination in the matter of capacity" (Good, 2020, p. 668). This is supported by studies that point to the unreliability of capacity assessment, for example, in people with mild-to-moderate dementia (Warner et al., 2008, in Smajdor, 2023), which is why it is more plausible to view the capacity for autonomous decision-making as falling on a spectrum, and not on a clear-cut line that distinguishes one's capacity to make the decision (Smajdor, 2023).

Although there are situations when the participation of children with disabilities in research does not differ significantly from the participation of children with typical development, it is clear that enabling their participation usually requires additional planning and a more careful approach (McNeilly et al., 2020). Good (2020) summarised those additions as suitable, accessible, and detailed information, diverse and appropriate methods of communication, employment of advocates/interpreters if necessary, and continuous negotiation of consent/assent during the research process. In addition, different modalities of providing information to children with disabilities include, for example, large print and easy-to-read materials, as well as materials based on

macija djeci s teškoćama uključuju, primjerice, materijale s uvećanim tiskom, lako čitljive materijale te materijale temeljene na slikama odnosno simbolima (Thompson i sur., 2020), a primjereni oblici komunikacije s njima upotrebu crteža i fotografija kao pomoći u izražavanju, znakovni jezik, prirodne geste i govor tijela (Thompson i sur., 2020). Oates (2020) tome nadodaje poduzimanje odgovarajućih mjera za minimiziranje mogućnosti nenamjerne prisile djeteta pod utjecajem neravnoteže odnosa moći odrasli-dijete uslijed koje se "prešutno pristajanje može činiti sigurnijim i prikladnijim od pokazivanja otpora" (Oates, 2020, str. 627), a Dockett i sur. (2013) i jasno komuniciranje posljedica otkrivanja informacija koje traže reakciju istraživača, primjerice u slučaju kada dijete tijekom istraživanja podijeli informacije o zanemarivanju i zlostavljanju. Vrijedna ponovnoga posebnog isticanja sugestija je i ovih autora da se dječjemu pristanku pristupa kao trajućemu procesu koji uključuje "opetovano pregovaranje o pristanku tijekom istraživanja, kako pristizu nove informacije ili se generiraju novi podaci" (Dockett i sur., 2013, str. 804).

Gotovo iste smjernice za istraživače koji u svoja istraživanja uključuju djecu s teškoćama donosi i domaći *Etički kodeks istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), koji detaljno razrađuje brojne aspekte dobivanja informiranoga pristanka poput nužnosti dobivanja informiranoga pristanka od djeteta ili djeteta i roditelja/skrbnika, redosljeda davanja pristanka, važećih oblika pristanka, postupka traženja pristanka od djeteta, popisa informacija koje pristanak treba sadržavati, ponavljanja dobivanja pristanka u longitudinalnim istraživanjima itd. Ipak, za ovaj je rad najznačajniji njegov Prilog 4. pod nazivom *Smjernice za istraživanja s djecom s teškoćama* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Temeljni dio *Smjernica* odnosi se na prilagodbe koje je potrebno provesti prije, tijekom i nakon provedbe istraživanja u kojima sudjeluju djeca s teškoćama, a koje su važne i za dobro razumijevanje dobrovoljnosti sudjelovanja, poput prilagodbe pisanih dokumenata, osiguravanja pomagala, pristupačnosti mjesta istraživanja,

pictures or symbols (Thompson et al., 2020). Furthermore, appropriate forms of communication with children with disabilities include the use of drawings and photographs to aid expression, sign language, natural gestures, and body language (Thompson et al., 2020). To this, Oates (2020) added that it is important to take appropriate measures to minimise the possibility of unintentionally coercing the child to participate under the influence of adult-child power relations, due to which "acquiescence may feel safer and more appropriate than showing resistance" (Oates, 2020, p. 627), while Dockett et al. (2013) emphasised the need to clearly communicate the consequences of disclosing information that require the researcher's reaction, for example, when information about neglect and abuse is disclosed during research. The suggestion of these authors that children's consent should be approached as an ongoing process that includes "renegotiation of assent over the life of the research, as new information is provided or new data are generated" (Dockett et al., 2013, p. 804) is worth emphasising once again.

The national *Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020) provide the same guidelines for researchers who include children with disabilities in their research. This document elaborates numerous aspects of obtaining informed consent in detail, such as the necessity of obtaining informed consent from the child or both the child and their parent/guardian, order of giving consent, valid forms of consent, procedure for requesting consent from a child, list of information that consent should contain, repetition of obtaining consent in longitudinal research, and so on. However, for the present study, the most valuable novelty of the new Code is its Annex 4 entitled *Guidelines for Research with Children with Disabilities* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). The fundamental part of the *Guidelines* refers to the adaptations that need to be made before, during, and after the implementation of research involving children with disabilities, such as the adaptation of written documents, provision of aids, accessibility of the research sites, as well as of information and methods of communication. There is a notable relationship between necessary adaptations and informed consent, since the adaptations

osiguravanja pristupačnosti informacija i načina komunikacije. Osim naputka o potrebi pridržavanja navedenih smjernica, Kodeks eksplicira i posebnu osposobljenost istraživača koja podrazumijeva poznavanje kognitivnoga, emocionalnoga i socijalnoga razvoja djeteta i svih razvojnih specifičnosti koje mogu biti povezane s djetetovom teškoćom (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

Pregled istraživanja o procesu dobivanja informiranoga pristanka (djece s teškoćama) na sudjelovanje u istraživanju

Istraživanja informiranoga pristanka u području studija invaliditeta uglavnom su fokusirana na proces njegova dobivanja s obzirom na pojedinu vrstu teškoće. Primjerice, McDonald i Kidney (2012) sustavnim pregledom literature o etičkim praksama u istraživanjima s odraslim osobama s intelektualnim teškoćama pokazale su da istraživači značajnu pozornost posvećuju kapacitetu tih osoba za davanje pristanka kao i pitanjima vezanima za njegovu procjenu. Nadalje, Paramasivam i sur. (2021) pregledom su literature o dobivanju informiranoga pristanka sudionika istraživanja s gluhošljepoćom i dualnim senzoričkim oštećenjima identificirali četiri ključne strategije toga procesa: facilitaciju davanja pristanka upotrebom jednostavnoga jezika te slika, simbola, videa i sl., izgradnju odnosa između istraživača, sudionika i roditelja/skrbnika (na primjer, putem slobodne igre s djecom i upoznavanja djece s istraživačkim instrumentarijem), prepoznavanje neverbalne komunikacije sudionika, posebno znakova odustajanja poput konstantnoga gledanja prema vratima, nerveze, šutnje itd., te trening istraživača o komunikacijskim strategijama i asistivnoj tehnologiji. Nedostaje, međutim, istraživanja fokusiranih isključivo na etičke aspekte sudjelovanja djece s teškoćama u istraživanjima, uključujući i one usmjerene na dobivanje informiranoga pristanka djeteta (Thompson i sur., 2020). Nekolicinu postojećih analizirali su Thompson i sur. (2020) i pritom identificirali sljedeće ključne izazove u osiguravanju prava djeteta s teškoćama na izjašnjavanje o vlastitome sudjelovanju u istraživanju: višestruke čuvare (*gatekeepers*), deficitarnu per-

are clearly important for ensuring a better understanding of voluntary participation. In addition to the instructions on the need to adhere to the guidelines, the Code also explicates special qualifications of the researcher for conducting research involving children with disabilities, which includes good knowledge of children's cognitive, emotional, and social development, as well as knowledge of the developmental specifics that may be related to the child's disability (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

Review of research on the process of obtaining informed consent (from children with disabilities) to participate in research

Research on informed consent in the field of disability studies is mainly focused on the process of obtaining consent with regard to a particular type of disability. For example, McDonald and Kidney (2012) performed a systematic review of literature on ethical practices in research with adults with intellectual disabilities and showed that researchers pay significant attention to the capacity of these individuals to give their consent, as well as issues related to the assessment of their capacity. Furthermore, Paramasivam et al. (2021) reviewed the literature on obtaining the informed consent of research participants with deafblindness or dual sensory impairment and identified four key strategies related to that process: facilitation of consent by using simple language, as well as images, symbols, and videos, building relationships between researchers, participants, and parents/guardians (for example, through free play with children and familiarisation of children with research instruments), recognition of non-verbal communication of participants, especially signs of dissent such as constantly looking at the door, nervousness, silence, and so on, and finally, training researchers on the use of effective communication strategies and assistive technology. However, there is a lack of research focused solely on the ethical aspects of the participation of children with disabilities in research, including those focused on obtaining the child's informed consent/assent (Thompson et al., 2020). Several existing studies were analysed by Thompson et al. (2020), who identified the following key challenges in obtaining the consent/assent of children with disabilities: multiple gatekeepers, defi-

cepciju djece s teškoćama, krutost u shvaćanju sposobnosti za pristanak, dob kao jedini kriterij za pristanak, osiguravanje zaštite identiteta i povjerljivosti informacija koje dijete s teškoćama dijeli s istraživačem i promjene u spremnosti na sudjelovanje tijekom istraživačkoga procesa. Konkretnije, višestruki se čuvari odnose na to da pristup djeci s teškoćama može biti otežan postojanjem složenih formalnih procedura dobivanja informiranoga pristanka djeteta koje, prije samoga izjašnjavanja djeteta, mogu uključivati različite instance dobivanja suglasnosti za uključivanje djece u istraživanje (jedan takav primjer u Kovčo Vukadin, 2019). Deficitarna percepcija djece s teškoćama i krutost u shvaćanju sposobnosti za pristanak odnose se na izazove generirane pristranošću kao posljedicom istraživačevih neosviještenih negativnih stavova ili manjka odnosno pogrešnog znanja o sposobnostima djece s teškoćama (Thompson i sur., 2020). Glede dobi kao kriterija za pristanak, Thompson i sur. (2020) upozoravaju na činjenicu da dob sama po sebi nije dovoljno informativan kriterij o (ne)možnostima dječjega davanja vlastitoga pristanka, nego da u obzir uzeti treba i neke druge karakteristike i okolnosti (primjerice, i mala djeca mogu neko pitanje koje ih se vrlo neposredno tiče razumjeti bolje nego dijete iste dobi, a bez istoga iskustva). Strategija zaštite identiteta i povjerljivosti informacija kao preduvjeta informiranoga pristanka osobito je važna u kontekstu nerijetko specifičnih ili čak rijetkih stanja vezanih za djetetovu teškoću, s obzirom na to da u kombinaciji s drugim demografskim obilježjima nedovoljno pažljivo izvještavanje o njima povećava rizik otkrivanja djetetova identiteta (Thompson i sur., 2020). Konačno, isti se autori osvrću i na pravo djeteta s teškoćama na promjenu mišljenja o spremnosti na sudjelovanje u bilo kojemu trenutku tijekom provedbe istraživanja, na što bi istraživač trebao biti posebno osjetljiv.

Izvještavanje o informiranome pristanku (djece s teškoćama) na sudjelovanje u istraživanju

Uz informirani pristanak djece s teškoćama na sudjelovanje u istraživanju, okosnicu ovoga rada predstavlja i praksa izvještavanja o postup-

cit perception of children with disabilities, rigidity in understanding the capacity for consent/assent, age as the only criterion for consent/assent, ensuring the protection of identity and confidentiality of information shared by the child with disabilities with the researcher, and changes in the willingness to participate throughout the research process. More specifically, multiple gatekeepers refer to the fact that access to children with disabilities can be difficult due to the existence of complex formal procedures for obtaining the child's informed consent, which, even before the child states their decision, can include various other instances of consent for the inclusion of children in research (one such example in Kovčo Vukadin, 2019). Deficit perception of children with disabilities and rigidity in understanding the ability to consent refer to challenges generated by bias as a result of the researcher's unconscious negative attitudes and/or the lack of or incorrect knowledge about the abilities of children with disabilities (Thompson et al., 2020). Regarding age as the criterion for consent, Thompson et al. (2020) warned of the fact that age in itself is not a sufficiently informative criterion about the (in)ability of children to give their consent, but that other characteristics and circumstances should also be taken into account (for example, young children can understand a difficult question that directly concerns them even better than a child of the same age, but without the same experience). The strategy of protecting the identity and confidentiality of information as a prerequisite for informed consent is particularly important in the context of specific or even rare conditions related to the child's disability, given that careless/irresponsible reporting on these characteristics in combination with other demographic characteristics can increase the risk of revealing the child's identity (Thompson et al., 2020). The above-mentioned authors refer to the need for researchers to be especially sensitive to the right of the child with disabilities to change their mind about their willingness to participate at any time during the research.

Reporting on informed consent (from children with disabilities) to participate in research

Besides the informed consent of children with disabilities to participate in research, the backbone of the present study is also based on the practice

cima dobivanja informiranoga pristanka i drugim specifičnostima vezanima za taj postupak. Radovi koji bi se usko bavili načinima izvještavanja o postupku dobivanja informiranoga pristanka kako djece tipičnoga razvoja tako i djece s teškoćama, osobito u domaćemu kontekstu, koliko nam je poznato, izostaju, zbog čega ćemo se u ovome poglavlju fokusirati na radove koji se bave pitanjem izvještavanja o informiranome pristanku na općoj razini. Za početak je važno istaknuti kako se, ovisno o epistemologiji, teorijskim polazištima i metodama istraživanja (Yilmaz, 2013), standardi izvještavanja u dvjema temeljnim istraživačkim paradigmama (kvantitativnoj i kvalitativnoj) razlikuju (Vučković Juroš, 2011). Neovisno o tome, transparentnost izvještavanja predstavlja obilježje istraživanja visoke kvalitete, u čemu se slažu i kvantitativni i kvalitativni istraživači (vidjeti u Aguinis i sur., 2024), a u prilog čemu govori i recentna analiza dvjesto studija objavljenih u periodu od 20 godina u pet vrhunskih znanstvenih časopisa koja je pokazala izravan pozitivan učinak transparentnosti na citiranost članaka (Weiss i sur., 2023). U skladu s time, dosljedno i transparentno izvještavanje o informiranome pristanku ima potencijal doprinijeti kvaliteti istraživanja. Također, kvalitetno izvještavanje doprinosi razvoju visokih standarda etike istraživanja (Čorkalo-Biruški, 2014) te jačanju povjerenja javnosti u istraživače (Yank i Rennie, 2002, prema De Pretto-Lazarova i sur., 2021). Detaljnim opisom procesa dobivanja dječjega pristanka istraživač javnosti, a osobito znanstvenoj zajednici, pokazuje da taj pristanak nije bio primijenjen mehanički, odnosno više kao zaštita istraživača nego sudionika, a na što kao potencijalnu opasnost upozoravaju Kranželić i sur. (2016). Na isti način istraživač demonstrira i da je ispunjen zahtjev balansiranja između prava djeteta (s teškoćama) na odlučivanje i zaštite djeteta, osobito djetetove anonimnosti i privatnosti kao najistaknutijih izazova izvještavanja o istraživanjima općenito (Čorkalo-Biruški, 2014). Međutim, detaljno opisivanje etičkih aspekata istraživanja, uključujući informirani pristanak, može biti ograničeno propozicijama časopisa, primjerice o dopuštenome opsegu rada. Izazov postizanja ravnoteže između ograničenoga broja

of reporting on procedures for obtaining informed consent and other specifics related to that procedure. As far as we know, there are no studies addressing the ways of reporting about the process of obtaining informed consent from both children with typical development and those with disabilities, especially in the national context. Therefore, in this section, we will focus on studies that deal with the issue of reporting on informed consent in general. To begin with, it is important to point out that, depending on epistemology, theoretical starting points, and research methods (Yilmaz, 2013), there are different reporting standards in the two basic research paradigms (quantitative and qualitative) (Vučković Juroš, 2011). Regardless of this, both qualitative and quantitative researchers agree that the transparency of reporting is a feature of high-quality research (see Aguinis et al., 2024). This is supported by a recent analysis of 200 studies published over a period of 20 years in five top scientific journals, which showed a direct positive effect of article transparency on citation counts (Weiss et al., 2023). Accordingly, consistent and transparent reporting on informed consent has the potential to contribute to research quality. In addition, high-quality reporting contributes to the development of high standards of research ethics (Čorkalo-Biruški, 2014), as well as to the strengthening of public trust in researchers (Yank & Rennie, 2002, in De Pretto-Lazarova et al., 2021). With a detailed description of the process of obtaining children's consent, the researcher shows the public, and the scientific community, that this consent was not applied mechanically, i.e., more as a protection of the researcher than of the participants, as highlighted in Kranželić et al. (2016). In the same way, the researcher demonstrates that they are able to meet the requirement of balancing between the rights of the child (with disabilities) to participate in decision-making and the protection of the child, especially that of the child's anonymity and privacy, which are the most prominent challenges of research reporting in general (Čorkalo-Biruški, 2014). However, detailed descriptions of ethical aspects of research, including informed consent, may be limited by the journal's instructions for authors, for example, by the permitted length of the paper. The challenge of striking a balance between

riječi za tekst rada i transparentnosti izvještavanja o etici istraživanja prepoznat je u literaturi (Ajduković, 2014; Vučković Juroš, 2011) u kojoj se kao jedno od mogućih rješenja nudi uvrštavanje samo najvažnijih etičkih momenata istraživanja u tekst rada, a što informirani pristanak svakako jest (Vučković Juroš, 2011), dok se svi drugi važni elementi etičnosti koje su prepoznali istraživači mogu učiniti dostupnima u, primjerice, metodološkim dodacima radu (Vučković Juroš, 2011) ili podupirućim priložima (Ajduković, 2014) objavljenima u isključivo elektroničkome izdanju časopisa. Imajući sve navedeno u vidu, na tragu spomenutih autorica (Ajduković, 2014; Vučković Juroš, 2011) prepoznajemo prostor za snažnije uredničko zagovaranje kvalitetnoga izvještavanja o barem najvažnijim procedurama vezanima za osiguravanje etičkoga odnošenja prema sudionicima istraživanja, osobito kada su to djeca s teškoćama. Pretpostavljamo da bi se takva nastojanja uredništava reflektirala i na upute za autore koje bi predviđale razradu etičkih aspekata istraživanja u znanstvenim člancima.

Provedeno je, koliko je nama poznato, relativno malo analiza koje bi bile slične našoj. To sugerira i analiza literature Weissa i sur. (2023) koja ukazuje na to da, za razliku od studija posvećenih rigoroznosti istraživačkih procedura, koje se provode desetljećima, studija posvećenih transparentnosti istraživanja manjka (Weiss i sur., 2023). Glavnina sličnih analiza i sustavnih pregleda koje smo pronašle fokusirana je na radove objavljene u području medicine (vidjeti, primjerice, Trung i sur., 2017; Yank i Rennie, 2002; Wu i sur., 2019; Zhang i sur., 2024), što, s obzirom na to da klinička istraživanja mogu nositi ozbiljne posljedice po zdravlje i život sudionika, ne iznenađuje, pri čemu osobito zanimljivom među njima nalazimo analizu Asplund i Hulter Åsberg (2021) o izvještavanju o etičkoj dozvoli za istraživanja u području ne samo zdravstvenih nego i društvenih znanosti. Analiza je uključivala šesto radova iz navedenih dvaju područja, a njeni rezultati ukazuju na, s jedne strane, nedovoljno rigorozno, ali ipak zadovoljavajuće izvještavanje o etičkoj dozvoli u člancima zdravstvenoga područja, dok, s druge strane, zabrinjava nalaz da u člancima društvenoga područja izvje-

the limited number of words for the text of the paper and the transparency of reporting on research ethics is recognised in the literature (Ajduković, 2014; Vučković Juroš, 2011). One of the possible solutions to this problem, as stated in the literature, is describing only the most important ethical aspects of the research, which definitely includes informed consent (Vučković Juroš, 2011), in the body of the paper, while all other important ethical aspects can be made available in, for example, methodological supplements (Vučković Juroš, 2011) or supporting contributions (Ajduković, 2014) that are then published online alone. Considering all of the above-mentioned requirements, as well as the findings of Ajduković (2014) and Vučković Juroš (2011), we recognise the need for stronger editorial advocacy of quality reporting on at least the most important procedures related to ensuring ethical treatment of research participants, especially when they are children with disabilities. We assume that such efforts on the part of editors would also reflect in the instructions for authors, which would in a way anticipate the inclusion of ethical aspects of research in scientific articles.

As far as we know, relatively few analyses similar to ours have been conducted. A literature review conducted by Weiss et al. (2023) also indicated that there is a lack of studies devoted to research transparency, unlike studies devoted to the rigor of research procedures, which have been carried out for decades (Weiss et al., 2023). We found that the majority of similar analyses and systematic reviews focus on articles published in the field of medicine (see, for example, Trung et al., 2017; Yank & Rennie, 2002; Wu et al., 2019; Zhang et al., 2024), which, given that clinical research can have serious consequences for the participants' health and life in general, is not surprising. Particularly interesting among them is the analysis performed by Asplund and Hulter Åsberg (2021) on reporting standards related to ethical approval in 600 health and social science articles. The results of the analysis indicate that the reporting standards related to ethical approval in health science articles are not sufficiently rigorous, but remain satisfactory, while reporting on ethical approval in social science articles is three times less frequent than in health sciences articles (Asplund & Hulter Åsberg, 2021).

štavanje o etičkoj dozvoli za istraživanje izostaje tripudat češće nego u člancima zdravstvenoga područja (Asplund i Hulter Åsberg, 2021). U domaćemu se kontekstu društvenih znanosti ističe analiza Vučković Juroš (2011) o izvještavanju o pitanjima istraživačke rigoroznosti i etike. Analiza je obuhvatila 43 kvalitativne studije objavljene u hrvatskim časopisima društvenih znanosti u periodu od 2000. do 2009. godine i pokazala da otprilike polovina analiziranih publikacija izvještava o barem jednome temeljnom etičkom pitanju, od kojih njih 12 izvještava o sudionikovome pristanku na istraživanje. Ovi rezultati autoricu upućuju na zaključak o nerazvijenosti konvencija izvještavanja u kvalitativnim istraživanjima i potrebi definiranja standarda objavljivanja, kako odluka o (ne)izvještavanju o etičkim aspektima ne bi bila pitanje jedino dobre volje istraživača.

U nastavku rada predstavljamo vlastitu analizu praksi izvještavanja o informiranome pristanku u domaćim empirijskim istraživanjima u kojima su sudjelovala djeca s teškoćama.

CILJ I METODOLOGIJA

Cilj je ovoga rada analizirati prakse izvještavanja o dobivanju informiranoga pristanka u domaćim empirijskim istraživanjima u kojima su sudjelovala djeca s teškoćama. U tu smo svrhu primjenjivale metodu sustavnoga pregleda literature, definiranu kao ‘pregled jasno formuliranoga pitanja koji upotrebljava sustavne i eksplicitne metode za identifikaciju, selekciju i kritičku procjenu relevantnih istraživanja te za prikupljanje i analizu podataka istraživanja uključenih u pregled’ (Moher i sur., 2009, str. 264). U provedbi sustavnoga pregleda slijedile smo za tu metodu uobičajene korake: formulacija problema, razvoj i validacija protokola pregleda, pretraga literature, probir za uključivanje, ekstrakcija, analiza i sinteza podataka i izvještaj o nalazima (Xiao i Watson, 2019). Izvještaj o nalazima sustavnoga pregleda oblikovale smo vodeći se smjericama PRISMA 2020 (*Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses*) (Page i sur., 2021). U skladu s postavljenim ciljem definirale smo sljedeća istraživačka pitanja usmjerena na specifične aspekte praksi dobivanja informiranoga pristanka

In the Croatian social sciences context, Vučković Juroš (2011) analysed how reporting on the issues of research rigour and ethics stands out. This analysis included 43 qualitative studies published in Croatian social science journals between 2000 and 2009. The results of the analysis showed that approximately half of the publications reported on at least one fundamental ethical issue, of which 12 reported on the participant’s consent. These results compelled the author to conclude that the reporting conventions in qualitative research in social sciences journals in Croatia are underdeveloped, and that there is a need to define the publication standards, so that the decision regarding (not) reporting on ethical aspects is not only a question of the individual researcher’s good will.

In the following sections of the paper, we present our own analysis on the practices of reporting on informed consent in Croatian empirical research involving children with disabilities as participants.

AIM AND METHODOLOGY

The aim of this paper was to analyse reporting practices related to obtaining informed consent in Croatian empirical research involving children with disabilities as participants. For this purpose, we used the systematic literature review method defined as ‘‘a review of a clearly formulated question that uses systematic and explicit methods to identify, select, and critically appraise relevant research, and to collect and analyse data from the studies that are included in the review’’ (Moher et al., 2009, p. 264). In conducting the review, we followed the steps typical for this method: formulate the problem, develop and validate the review protocol, search the literature, screen for inclusion, assess for quality, extract data, analyse and synthesise data, and report findings (Xiao & Watson, 2019). The findings from our systematic literature review were compiled into a report based on the guidelines stated in the PRISMA 2020 (*Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses*; Page et al., 2021). In accordance with the aim of the study, we defined the following research questions: how and to what extent do the articles report on the informed consent of the child; how and to what extent do the articles report on the informed consent

ka: u kojoj mjeri i kako se u člancima izvještava o informiranome pristanku djeteta; u kojoj mjeri i kako se u člancima izvještava o informiranome pristanku koji je umjesto djeteta dao roditelj/skrbnik; u kojoj mjeri i kako se u člancima izvještava o dozvoli etičkoga povjerenstva; u kojoj mjeri i kako se u člancima izvještava o različitim oblicima prilagodbi istraživačkoga procesa; te postoje li razlike u zastupljenosti izvještaja o informiranome pristanku s obzirom na različita razdoblja objave članaka.

Izvori podataka i kriteriji uključivanja/isključivanja časopisa/članaka

S obzirom na odabrani fokus na domaća empirijska istraživanja, kao izvor podataka za sustavni pregled literature služio je *Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa HRČAK*, centralni portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa koji svoje sadržaje nude u otvorenome pristupu.⁴ Jokić i Sirotić (2015, str. 9) HRČAK smatraju reprezentativnim izvorom za istraživanja poput našega “jer obuhvaća gotovo sve hrvatske znanstvene i znanstveno-stručne časopise”, a u prilog njegove obuhvatnosti govore i podaci o visokoj rangiranosti Hrvatske na listi zemalja s najvišim udjelom istraživačkih članaka objavljenih u otvorenome pristupu (Van Noorden, 2019). U vrijeme nastanka rada portal je okupljao časopise iz osam područja znanosti, raščlanjenih na pojedina potpodručja znanosti⁵. U našem su fokusu bili časopisi iz dvaju područja, *Društvenih znanosti* i *Interdisciplinarnih područja znanosti*⁶. U području *Društvenih znanosti* fokusirale smo se na sedam potpodručja, *Pedagogiju*, znanstvenu disciplinu u okviru koje djelujemo, te pedagogiji šest bliskih potpodručja, *Sociologiju*, *Psihologiju*, *Edukacijsko-rehabilitacijske znanosti*, *Logopediju*, *Kineziologiju* i *Socijalne djelatnosti*. U području *Interdisciplinarnih područja znanosti* fokusirale smo se na *Obrazovne znanosti*, vodeći se istim kriterijem područne bliskosti pedagogiji. U odabranim

given by the parent/guardian on behalf of the child; how and to what extent do the articles report on the permission of the ethics committee; how and to what extent do the articles report on different forms of adaptation of the research process; and are there differences in the frequency of reporting practices related to informed consent with regards to different time periods pertaining to the publication of the articles.

Data sources and inclusion/exclusion criteria of journals/articles

Given the focus on Croatian empirical research, the *Portal of Croatian scientific and professional journals HRČAK*, which is the central portal for open access Croatian scientific and professional journals, was used as a data source for the systematic literature review.³ Jokić and Sirotić (2015, p. 9) consider HRČAK to be a representative source for research such as ours “because it encompasses almost all Croatian scientific and professional journals”. Its comprehensiveness is also supported by data that points to Croatia’s high ranking in the list of countries with the highest proportion of research articles that are published in open access journals (Van Noorden, 2019). At the time of writing this paper, the portal encompassed journals from eight scientific areas that are categorised into individual scientific subareas⁴. Our focus was on journals from two scientific areas, *Social Sciences* and *Interdisciplinary Areas of Knowledge*⁵. In the field of *Social Sciences*, we focused on seven subareas, *Pedagogy*, the scientific discipline in which we work, and six subareas related to pedagogy: *Sociology*, *Psychology*, *Education/Rehabilitation Sciences*, *Speech Therapy*, *Kinesiology*, and *Social Activities*. In the field of *Interdisciplinary Areas of Knowledge*, we focused on *Educational Sciences*, which is in line with the same criterion of areal relatedness to pedagogy. A total of 259 journals were identified in the selected subareas (categories) of journals. The extraction of research material included several phases of journal selection (Fig.

⁴ <https://hrcak.srce.hr/o-hrcku>

⁵ <https://hrcak.srce.hr/podrucja>

⁶ Nazive odabranih (pot)područja preuzele smo s portala HRČAK.

³ <https://hrcak.srce.hr/en/o-hrcku>

⁴ <https://hrcak.srce.hr/en/podrucja>

⁵ The names of the selected (sub)areas are taken as mentioned on HRČAK.

je potpodručjima (kategorijama) časopisa identificirano ukupno 259 časopisa. Pristup ekstrakciji istraživačkoga materijala uključivao je nekoliko faza selekcije časopisa (Slika 1), a nakon toga i identifikaciju i izdvajanje relevantnih članaka. U prvoj fazi selekcije časopisa isključeni su u više kategorija (potpodručja) (dvostruko) navođeni časopisi (n=146); časopisi koji iz različitih razloga⁷ više ne objavljuju na portalu HRČAK (n=30); stručni časopisi (n=5); i studentski časopisi (n=4). Uklanjanjem ovih kategorija časopisa preostalo je njih 74 (n=74). Sljedeća faza, faza pregleda (*screening*), uključivala je detaljniji uvid u sadržaje časopisa odnosno iščitavanje kraćih opisa tematske usmjerenosti časopisa. Na temelju toga smo koraka utvrdile da pojedini u prvoj fazi selektirani časopisi ipak nisu u našem fokusu. Primjer jednoga takvog časopisa jest časopis kategoriziran u okviru potpodručja *Sociologije*, koji je, prema opisu njegove tematske usmjerenosti, međutim, dominantno fokusiran na za cilj našega pregleda irelevantne sadržaje vezane za sigurnost, obranu i politiku. Ovakav selekcijski/eliminacijski kriterij rezultirao je isključivanjem dodatnih 40 časopisa (n=40) odnosno odabirom 34 relevantna časopisa (n=34). Njima je, međutim, dodan još jedan, naknadno identificiran časopis (n=1). Naime, iako nam je HRČAK predstavljao primarni izvor podataka, njegov smo obuhvat odlučile provjeriti pretragom putem *The SCImago Journal & Country Rank* portala časopisa rangiranih u kvartile (Q1-Q4)⁸. Parametri ove pretrage uključivali su najrecentnije dostupne podatke (za 2022. godinu) o hrvatskim časopisima i predmetnu kategoriju *odgoj i obrazovanje (Education)*, a što je rezultiralo popisom od pet časopisa. Među njima je bio i jedan prethodno opisanim sustavnim pregledom portala HRČAK neidentificirani časopis. Dodavanjem ovoga časopisa, sveukupan broj uključenih časopisa finalno je iznosio 35 (n=35) (Prilog 1).

Nakon ove, posljednje faze selekcije časopisa, uslijedio je proces identifikacije i izdvajanja članaka relevantnih za analizu. U tu smo svrhu iščitavale

1), followed by the identification and selection of relevant articles. In the first phase of the journal selection process, the following categories of journals were excluded: journals listed in multiple categories (or subareas) (doubly-listed journals; n = 146); journals that, for various reasons⁶, no longer published on HRČAK (n = 30); professional journals (n = 5); and student journals (n = 4). After removing these journal categories, a total of 74 journals remained (n = 74). The next phase, i.e., the screening phase, included gaining a more detailed insight into the contents of the journals. For that purpose, we read short descriptions of the thematic foci of the journals. In fact, this enabled us to determine that some journals selected in the first phase were not relevant for our review. An example of such a journal is a journal categorised in the *Sociology* subarea, but predominantly focused on security, defence and politics, and other thematic orientations irrelevant for the aim of our review. This selection/elimination criterion resulted in the exclusion of an additional 40 journals, and the selection/inclusion of 34 relevant journals. However, one more subsequently identified journal was added to the journal pool. Namely, although HRČAK represented our primary data source, we decided to check its scope by searching *The SCImago Journal & Country Rank* portal of journals ranked in quartiles (Q1-Q4)⁷. The parameters for this search pertained to the most recent data (year of publication 2022) published in Croatian journals within the subject category *Education*. The search resulted in a list of 5 journals. Among them was a journal that was not identified by the previously described systematic review of HRČAK. By adding this journal, the total number of journals included in the selection phase was 35 (Appendix 1).

After selecting the relevant journals, the process of identification and selection of articles relevant for the analysis was carried out. For this purpose, we closely read the titles, summaries, and the methodology descriptions of all original scientific articles published in the selected journals (n = 35), all the while extracting those that reported on research

⁷ Neaktivnost, suspenzija, prestanak izlaženja, prestanak objavljivanja na portalu HRČAK: <https://hrcak.srce.hr/statusi>

⁸ <https://www.scimagojr.com/>

⁶ Inactive, Suspended, No longer published, No longer publishing on HRČAK: <https://hrcak.srce.hr/en/statusi>

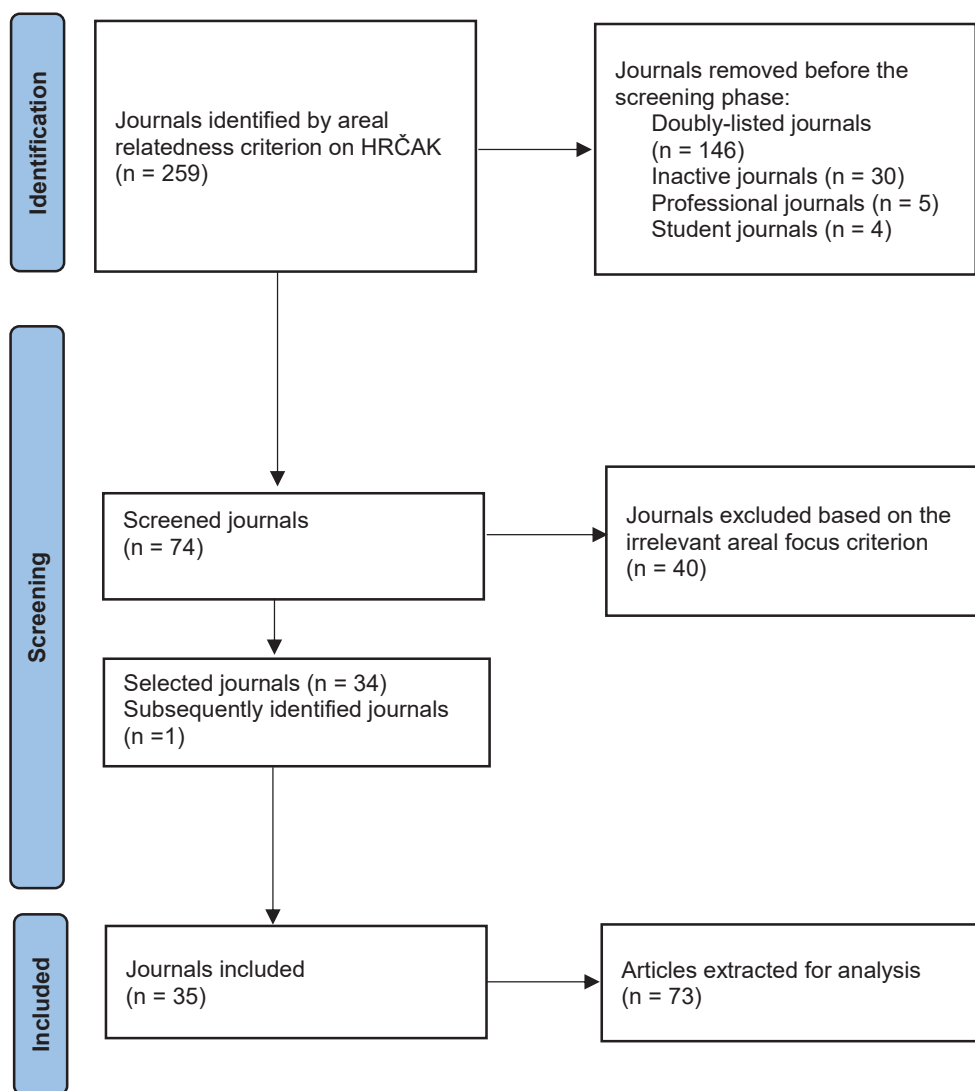
⁷ <https://www.scimagojr.com/>

naslove, sažetke i opise metodologije svih izvornih znanstvenih članaka objavljenih u selektiranih 35 časopisa i izdvajale one koji su izvještavali o istraživanjima u kojima su sudjelovala djeca s teškoćama. Kriterij dobi definirale smo na temelju *Konvencije o pravima djeteta* (1993), prema kojoj dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina. Međutim, s obzirom na to da je naš fokus na djeci s teškoćama, kriterij smo dobi uskladile s odrednicom Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) prema kojoj učenici s višestrukim teškoćama imaju pravo pohađati osnovnoškolski odgoj i obrazovanje do 21. godine života. Djecom s teškoćama, dakle, smatramo osobe mlađe od 21 godine. Na temelju istoga zakona definirale smo i kriterij teškoće, pri čemu smo odlučile fokusirati se isključivo na prvu kategoriju teškoća iz čl. 65., teškoće u razvoju. Na temelju tako postavljenoga kriterija, izdvajale smo članke koji su uključivali istraživanja u kojima su sudjelovala djeca sa sljedećim kategorijama teškoća: oštećenja vida, oštećenja sluha, oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije, specifične teškoće u učenju, oštećenja organa i organskih sustava, intelektualne teškoće, poremećaji aktivnosti i pažnje i poremećaji iz autističnoga spektra.

Opisanom procedurom izdvojile smo ukupno 73 članka (Prilog 2) za daljnju analizu. Svi su uključeni članci objavljeni na hrvatskome i/li engleskome jeziku. S obzirom na istraživačku paradigmu koja se primjenjivala u istraživanju, 65 članaka je kvantitativnoga, pet članaka kvalitativnoga i tri članka mješovitoga istraživačkog pristupa, vrlo raznolikih metoda i postupaka istraživanja. Najstariji su članci u uzorku objavljeni 1996. godine, a najnoviji 2022. godine (kriterij koji bi se odnosio na godine izdanja časopisa nismo unaprijed postavile, već smo po identifikaciji relevantnih časopisa u uzorak uključile sve brojeve objavljene na portalu HRČAK). Najmlađi su uzorak sudionika istraživanja činili sudionici prosječne dobi 9.4 mjeseci, a najstariji prosječne dobi 19.8 godina. U odnosu na navođene raspone dobi sudionika istraživanja, najmlađi su uzorak činili sudionici raspona dobi 1-27 mjeseci, a najstariji raspona dobi 16-22 godine. Cjelokupan opisani proces proveden je u razdoblju od veljače do svibnja 2023. godine.

involving children with disabilities as participants. For the category of children, the age criterion was defined on the basis of the *Convention on the Rights of the Child* (1993), according to which a child means any person under the age of 18 years. However, given that our focus is on children with disabilities, we aligned the age criterion with the *Law on Education in Primary and Secondary Schools* (2008), according to which students with multiple disabilities have the right to attend primary school education until the age of 21 years. Therefore, we consider children with disabilities to be persons under the age of 21 years. The same Act served as basis for the disability criterion as well, whereby we decided to focus exclusively on the first category of disabilities from Art. 65., i.e., developmental disabilities. On the basis of the criteria defined in this way, we extracted articles that included research involving children with the following categories of disabilities: visual impairments, hearing impairments, language-speech-voice communication impairments, specific learning disabilities, organ and organ system impairments, intellectual impairments, activity and attention disorders, and autistic spectrum disorder.

Using the described procedure, we selected a total of 73 articles (Appendix 2) for further analysis. All included articles were published in Croatian and/or English. With regards to the research paradigm, 65 articles were quantitative, 5 articles qualitative, and 3 articles used a mixed research approach, with very diverse research methods and procedures. The oldest articles in the sample were published in 1996, while the newest were published in 2022 (we did not set the criterion for the publication year in advance. This was set only after identifying the relevant journals, and all issues of the journal in question published on the HRČAK portal were included in the sample.). The youngest sample of research participants consisted of participants with an average age of 9.4 months, and the oldest with an average age of 19.8 years. With regards to the stated age ranges of the research participants, the youngest sample consisted of participants in the age range of 1-27 months, and the oldest in the age range of 16-22 years. The entire data collection process was carried out in the period between February and May 2023.

Slika 1. Dijagram tijeka selekcije časopisa / **Figure 1.** Flowchart depicting the journal selection process

Postupak analize podataka

Za analizu izdvojenih članaka primjenjivala se istraživačka tehnika analize sadržaja koja se u posljednjih tridesetak godina intenzivno popularizirala u svim društvenim znanostima (Neuendorf, 2002). Jedan od vodećih autora Krippendorf (2013) definira je kao moćnu, ali nenametljivu tehniku dobivanja valjanih i provjerljivih zaključaka iz objektivno identificiranih i specifičnih sadržaja tekstualnih podataka. Među temeljnim karakteristikama tehnike ističe se sistematičnost uzorkovanja, kodiranja i kvantifikacije koja istraživaču omogućuje transparentnu klasifikaciju, or-

Data analysis procedure

For the analysis of extracted articles, we used the content analysis research technique, which has been intensively popularised in the social sciences in the last 30 years (Neuendorf, 2002). One of the leading authors, Krippendorf (2013), defines it as a powerful, but unobtrusive technique for obtaining valid and verifiable conclusions from objectively identified and specified textual data content. Among the basic characteristics of the technique, the systematicity of sampling, coding, and quantification stands out, which enables the researcher to clearly classify, organise, and compare a large amount of textual data, as well as draw valid con-

ganizaciju i usporedbu velike količine tekstualnih podataka te donošenje validnih zaključaka (Krippendorf, 2013). Treba istaknuti da se ne smatra jedinstvenom metodom, već da “dosadašnje primjene analize sadržaja ukazuju na postojanje triju različitih pristupa: konvencionalnoga, usmjerenoga i sumativnoga” (Hsieh i Shannon, 2005, str. 1277). U ovome se radu primjenjivao usmjereni (*directed*) pristup, što znači da su unaprijed definirani koncepti istraživanja, u našem slučaju koncepti vezani za informirani pristanak u istraživanjima u kojima sudjeluju djeca s teškoćama, determinirali konstrukciju analitičke matrice. Sukladno tome, naša je analitička matrica sadržavala sljedećih šest klasifikacijskih kategorija: *informirani pristanak djeteta, informirani pristanak roditelja/skrbnika, dozvola etičkoga povjerenstva, prilagodba materijala i postupaka, prilagodba komunikacije i prilagodba (pristupačnost) mjesta istraživanja*. Jedinicu analize činio je jedan članak.

Sam postupak analize uključivao je ekstrakciju podataka (opis metodologije svakoga pojedinog izdvojenog članka), zajedničko pilot-kodiranje, neovisno kodiranje, zajedničku refleksiju neovisno dobivenih kodova i definiranje konačnoga seta kodova. Konkretnije, pilot-kodiranje uključivalo je zajednički rad na konstrukciji prethodno spomenute analitičke matrice, preliminarno kodiranje dijela uzorka i opis tako dobivenoga preliminarnog seta kodova. Uslijedilo je neovisno kodiranje na temelju pilot-kodiranja, a potom i ciklički proces zajedničkoga analitičkog rada: razgovor o dobivenim kodovima, njihovu refleksiju sukladno postavljenome cilju istraživanja i obrascima značenja uočenima u podacima te dogovor o setu kodova koji najbolje odražavaju analizirane podatke. Ovaj smo proces ponavljale sve dok nismo procijenile da smo na prikladan način obuhvatile suštinu sadržaja članaka (Brod i sur., 2009). U nastavku predstavljamo i interpretiramo rezultate provedenoga sustavnog pregleda literature. Napominjemo, međutim, da su dobiveni rezultati, osobito oni kvantitativnoga karaktera, ograničeni, što djelomice proizlazi iz načina na koji je cilj istraživanja postavljen, ali i iz skromnih podataka koje smo iz uzorka dobile. Upravo je potonje u ovome istraživanju prepoznato kao indikacija po-

clusions (Krippendorf, 2013). It should be pointed out that it is not considered a single method, but that “current applications of content analysis show three distinct approaches: conventional, directed, or summative” (Hsieh & Shannon, 2005, p. 1277). In this paper, we used the directed approach, which means that predefined research concepts - in our case, concepts related to informed consent in research involving children with disabilities as participants - determined the construction of the analytical matrix. Accordingly, our analytical matrix consisted of the following six classification categories: *informed consent of the child, informed consent of the parent/guardian, permission of the ethics committee, adaptation of materials and procedures, adaptation of communication, and adaptation (accessibility) of the research site*. The unit of analysis was one article.

The analytical process included data extraction (description of the methodology of each individual article), joint pilot coding, independent coding, joint reflection of independently obtained codes, and defining the final set of codes. More specifically, pilot coding included joint work on the construction of the analytical matrix, preliminary coding of the part of the sample, and describing the preliminary set of codes. This was followed by independent coding on the basis of the pilot coding, and then by an iterative process of joint analytical work: discussing the generated codes, reflecting on them in the context of the aims of the study and the patterns observed in the data, and finally, agreeing upon the set of codes that best reflect the analysed data. This process was repeated up until we assessed that we had adequately captured the flavour of the content of the articles (Brod et al., 2009). In the following chapter, we present and interpret the results of the systematic literature review. We would like to however note that the obtained results are somewhat limited, especially the quantitative ones. This partly results from the way the aim of the analysis was formulated, but also from the modest data present in the sample. The latter was however recognised as an indication of the need to improve the reporting practices on the ethical aspects of research involving children with disabilities as participants,

trebe unapređenja prakse izvještavanja o etičkim aspektima istraživanja u kojima su sudionici djeca s teškoćama, a o čemu će više riječi biti u poglavljima koja slijede.

REZULTATI I RASPRAVA

Izvještavanje o informiranome pristanku i prilagodbama istraživanja

U Tablici 1 prikazani su broj i udio članaka po šest promatranih kategorija u uzorku analiziranih članaka, pri čemu smo naglasak stavile na prve tri kategorije: informirani pristanak djeteta, informirani pristanak roditelja/skrbnika i dozvola etičkoga povjerenstva. Naime, informirani pristanak djeteta odnosno roditelja/skrbnika te dozvola etičkoga povjerenstva nužni su dijelovi svakoga empirijskog istraživanja u kojima su sudionici djeca s teškoćama, dok prilagodbe, koje snažno ovise o specifičnoj kategoriji djetetove teškoće, to nisu. Međutim, važno nam je bilo i njih uključiti u analizu i to iz dva razloga. Prvi razlog leži u činjenici da izostanak prilagodbi istraživačkoga procesa, kada su one potrebne, dovodi u pitanje informiranost djeteta s teškoćama i njezino/njegovo razumijevanje toga procesa, a time i dobrovoljnost djetetova sudjelovanja. Drugi je razlog to što smjernice za prilagodbe koje je potrebno provesti prije, tijekom i nakon provedbe istraživanja s djecom s teškoćama čine osobito vrijednu novelu nove verzije *Etičkoga kodeksa istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

which will be discussed in further detail in the following chapters.

RESULTS AND DISCUSSION

Reporting on informed consent and research adaptations

Table 1 lists the number and percentage of articles in the six examined categories in the sample of the analysed articles, whereby we focused on the first three categories: informed consent of the child, informed consent of the parent/guardian, and permission of the ethics committee. The informed consent of the child or parent/guardian and the permission of the ethics committee are necessary components of any empirical research in which the participants are children with disabilities, while adaptations, which strongly depend on the specific category of the child's disability, are not. However, it was important for us to include them in the analysis for two reasons. The first reason lies in the fact that the absence of adaptations of the research process, when they are necessary, calls into question whether the child with disabilities is adequately informed and understands the research process, and thus, questions the voluntary participation of the child. The second reason is that the guidelines for adaptations that need to be implemented before, during, and after conducting research with children with disabilities constitute a novelty and particularly valuable amendment to the new version of the *Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

Tablica 1. Broj članaka koji izvještavaju o pojedinim promatranim kategorijama / **Table 1.** Number of articles that report on different observed categories

Informed consent of the child	Informed consent of the parent/guardian	Permission of the ethics committee	Adaptation of materials and procedures	Adaptation of communication	Adaptation (accessibility) of the research site	Total
7 (9.59 %)	22 (30.14 %)	6 (8.22 %)	15 (20.55 %)	12 (16.44 %)	4 (5.48 %)	73

Prve se dvije kategorije rezultata odnose na (ne)postojanje podatka o informiranome pristanku djeteta odnosno roditelja/skrbnika u analiziranim člancima. Unatoč tome što izostanak podatka

The first two categories refer to the (absence of) data on the informed consent of the child or parent/guardian in the analysed articles. Despite the fact that the absence of data on informed consents does

o informiranim pristancima ne mora nužno značiti da pristanci nisu bili osigurani, ipak iznenađuje nizak udio članaka koji izvještavaju o njima, a osobito razlika između postotka članaka koji izvještavaju o informiranome pristanku roditelja/skrbnika i postotka članaka koji izvještavaju o informiranome pristanku djeteta s teškoćama. Udio članaka u kojima je navedeno da je dobiven informirani pristanak roditelja iznosi 30,14 %, dok udio članaka u kojima je navedeno da su informirani pristanak dala djeca iznosi 9,59 %. Ovdje valja stoga podsjetiti na to da je i prva verzija *Etičkoga kodeksa istraživanja s djecom* (Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003) propisivala nužnost dobivanja pristanka ponajprije roditelja/skrbnika, ali i djeteta starijega od 14 godina, a da je druga verzija toga dokumenta dodatno apostrofirala važnost autonomnosti i prava djeteta na samoodređenje u istraživanju (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Dodatno, u nekima od članaka u kojima podatak o informiranome pristanku postoji nije precizno navedeno tko je pristanak dao, što je vidljivo u sljedećim primjerima: “Dobiveno je dopuštenje za sudjelovanje učenika i nastavnika” (Papuda-Dolińska, 2017, str. 117); “Sve smo intervjuje snimili (nakon dobivanja pristanka)” (Bradeško i Potočnik, 2022, str. 77). Ovakve smo navode o pristanku ipak bilježile kao frekvencije obiju kategorija pristanka, dok to nismo činile kod navoda koji samo donekle impliciraju dobivanje pristanka, poput *izvršavanje formalnih obveza prema ustanovi* (Bonetti, 2012) i *dobrovoljno prijavljivanje za sudjelovanje* (Hećimović i sur., 2014).

Spomenutih 9,59 % analiziranih članaka izvještava da su informirani pristanak dala djeca (Bağlama i sur., 2022; Bartolac, 2021; Bradeško i Potočnik, 2022; Hećimović i sur., 2014; Papuda-Dolińska, 2017; Perić i sur., 2013; Saemi i sur., 2013). U dva od ukupno sedam navedenih članaka izrijeком se navodi dobivanje *pisanoga* pristanka djece (Bağlama i sur., 2022; Perić i sur., 2013), prema *Etičkome kodeksu istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020) preferiranoga

not necessarily mean that consent was not obtained, the low proportion of articles reporting on them, especially the difference between the percentage of articles reporting on informed consent of parents/guardians and the percentage of articles reporting on informed consent of a child with disabilities, is surprising. About 30.14% of articles stated that informed consent was obtained from parents, while 9.59% of articles stated that informed consent was given by children. Here, related to these findings, we would like to note that the first version of the *Code of Ethics for Research with Children* (Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske & Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003) prescribed the need for obtaining primarily the consent of the parent/guardian, but also of the child over 14 years of age, and that the second version of that document additionally apostrophised the importance of the child’s autonomy and right to self-determination in research (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Additionally, in some of the articles in which the information about informed consent is stated, it is not clear who exactly gave the consent, which is evident in the following examples: “*Permission for students’ and teachers’ participation was obtained*” (Papuda-Dolińska, 2017, p. 117); “*We recorded all interviews (after receiving consent)*” (Bradeško & Potočnik, 2022, p. 77). However, we counted such statements as frequencies of both categories of consent, while we did not do the same for statements that only somewhat implied that the consent had been obtained, such as “*fulfilling formal obligations towards the institution*” (Bonetti, 2012) and “*volunteering to participate*” (Hećimović et al., 2014).

The aforementioned 9.59% of analysed articles reported that informed consent was given by children (Bağlama et al., 2022; Bartolac, 2021; Bradeško & Potočnik, 2022; Hećimović et al., 2014; Papuda-Dolińska, 2017; Perić et al., 2013; Saemi et al., 2013). In two of these articles, it was explicitly stated that the researchers obtained the *written* consent of children (Bağlama et al., 2022; Perić et al., 2013), which is the preferred form of consent according to the *Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). In only

oblika. U samo jednome članku (Bartolac, 2020) dječjemu se pristanku pristupa kao procesu u kojemu je "stabilnost djetetova izbora provjerena u svakoj fazi istraživanja" (Bartolac, 2020, str. 10), a što je korak dalje u smjeru preferiranoga oblika dječjega pristanka (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Navedeni primjer dobre prakse korespondira i sa smjernicama za informirano sudjelovanje djeteta koje su spomenute u teorijskome dijelu te pretpostavljaju pregovaranje s djetetom tijekom cijeloga trajanja istraživanja o njezinu/njegovu pristanku (Dockett i sur., 2013; Good, 2020), uz vođenje osobita računa o mogućnosti pojavljivanja za istraživanje i dječje sudjelovanje novih, bitnih informacija koje mogu utjecati na voljnost djeteta da sudjeluje (Dockett i sur., 2013). Shvaćen na ovaj način, pristanak djeteta nužno uključuje i uspostavljanje *odnosa povjerenja* s djetetom, što je proces u kojemu osobitu ulogu ima inicijalni susret istraživača s djetetom, a o čemu izvještavaju dva detektirana primjera:

Prvi intervju s djetetom imao je osnovnu svrhu međusobnog upoznavanja sudionika i istraživačice, uspostavljanja odnosa povjerenja te poticanja djeteta na istraživanje prostora i pribora Igre svijeta. U iduća dva susreta s djetetom se uz pomoć navedene metode razgovaralo o svakodnevicu djeteta, obitelji i školi. Dijete se potaknulo na slaganje svijeta u kojem prikazuje svoju školu, viđenje škole, smješta sebe u taj kontekst, što sve u školi radi, socijalno okružje u školi, međusobne odnose, izazove s kojim se susreće. (Bartolac, 2021, str. 9)

Prvi susreti iskorišteni su za stjecanje međusobnoga povjerenja, gdje smo razgovarali o temama usmjerenima na međusobno upoznavanje i pozitivne emocije i sadržaje (npr. "Ja sam takav i takav", "Moj uspješan dan", "Moj najbolji prijatelj", "Mjesto na kojemu sam miran/opušten"). (Bradeško i Potočnik, 2022, str. 77)

Ovdje valja podsjetiti na važnost detaljnoga opisivanja procedure pribavljanja informiranoga pristanka djeteta, zbog toga što izvještavanje o *načinu* na koji je pristanak dobiven, a ne samo o tome da jest dobiven, snažno ukazuje na istraživačevo nastojanje da pristanak uistinu temelji

one article (Bartolac, 2020), children's consent was approached as a process in which the "stability of the child's decision to participate was checked at each stage of the research process" (Bartolac, 2020, p. 10), which is a further step in the direction of the preferred form of obtaining children's consent (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). This example of good practice corresponds to the guidelines for the informed participation of the child in research, addressed in the theoretical part of the paper, which suggests negotiating with the child about their consent during the entire duration of the research (Dockett et al., 2013; Good, 2020), while taking into account the possibility of the occurrence of new information that is important for the research and children's participation, which can influence the child's willingness to participate (Dockett et al., 2013). Understood in this way, the child's consent necessarily includes establishing *a relationship of trust* with the child, which is a process in which the initial meeting of the researcher and the child plays a special role, as reported in two articles:

The purpose of the first interview with the child was to allow the child and the researcher to get to know one another, to establish a relationship of trust, and to encourage the child to explore the play space and the World Technique accessories. In the next two meetings, the researcher discussed everyday life with the child, including family and school life, using the previously mentioned method. Here the child was encouraged to construct his "World": to present his school and his perceptions of school, to place himself in that context and to present what he does at school, to present the social environment in school, as well as the interpersonal relationships he observes and the challenges he faces. (Bartolac, 2021, p. 9)

The first meetings were used to gain mutual trust, where we discussed topics aimed at getting to know ourselves and focused on positive emotions and content (e.g., "I am like this and I like that", "My success day", "My best friend", "A place where I am calm/relaxed"). (Bradeško & Potočnik, 2022, p. 77)

Relating to these results, we would like to once again emphasise the importance of the detailed descriptions of the procedure of obtaining the informed

na potpunoj upoznatosti djeteta s istraživanjem i razumijevanju njegova procesa (Wu i sur., 2019).

Konačno, u jednome smo članku (Seničar i Kobal Grum, 2012) uočile različito postupanje ovisno o kategoriji djece sudionika istraživanja. Naime, u tome su istraživanju sudjelovali učenici redovitih i specijaliziranih srednjih škola, pri čemu u opisu uzorka učenika redovitih škola stoji da su učenicima obrasci informiranoga pristanka poslani s upitnicima te da su upitnik ispunili oni od njih "koji su odlučili sudjelovati" (Seničar i Kobal Grum, 2012, str. 77), dok u opisu uzorka učenika specijaliziranih škola stoji sljedeće:

Za prikupljanje podataka od učenika u posebnim ustanovama najprije smo dobili dopuštenje direktora ili ravnatelja ustanova te suglasnost roditelja maloljetnih učenika. Učenicima smo predstavili osnovne informacije o ciljevima istraživanja te nastavili s uputama za svaki dio upitnika. Učenici su zatim ispunjavali upitnike. (Seničar i Kobal Grum, 2012, str. 76)

Svjesne toga da u populaciji djece s teškoćama postoje djeca čije jezične i kognitivne sposobnosti ne omogućuju razumijevanje informiranoga pristanka, za koju, prema *Etičkome kodeksu istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), pristanak daju samo roditelji/skrbnici, važnim smatramo u izvještavanju o etičkim aspektima istraživanja transparentno opisati razloge za neujednačeno pristupanje dobivanju pristanka kada su u uzorku djeca različitih sposobnosti. Ovi nalazi svakako iziskuju dodatne istraživačke napore fokusirane na potencijalne razlike u pristupanju djeci s teškoćama i djeci tipičnoga razvoja.

Treća kategorija na koju smo u analizi stavile naglasak odnosi se na informaciju o dozvoli etičkoga povjerenstva za provedbu istraživanja, prisutnu u 8,22 % analiziranih članaka (Alimović i sur., 2013; Bartolac, 2021; Saemi i sur., 2013; Salihu i sur., 2017; Vidranski i sur., 2015; Vuljanić i sur., 2015). Pored članaka u kojima se izrijekom navodi dobivanje dozvole etičkoga povjerenstva, u nekolicini njih to se tek implicira, zbog čega takve navode nismo kodirale kao kategoriju dozvole etičkoga povjerenstva. Primjer navedenoga tri su članka (Ljubešić i sur., 2009; Žic Ralić i

consent of the child, due to the fact that reporting on the *manner* in which the consent was obtained, and not just that it was obtained, strongly indicates the researcher's effort to base the consent of the child on the child being completely informed and understanding the research process (Wu et al., 2019).

Finally, in one article (Seničar & Kobal Grum, 2012), we observed different treatment depending on the category of children participating in the research. Namely, students from regular and specialised secondary schools participated in this research, whereby the description of the sample of students from regular schools stated that informed consent forms were sent to the students together with the questionnaires, and that the questionnaire was filled out by those students "who decided to participate" (Seničar & Kobal Grum, 2012, p. 77), while the description of the sample of students from specialised schools stated the following:

To collect data from students in special institutions, we first acquired permissions from the institutes' directors or headmasters and concordances from parents of the students who were not yet of full age. We presented the students with basic information about the research goals and proceeded with instructions for each part of the questionnaire. Students then filled in the questionnaires. (Seničar & Kobal Grum, 2012, p. 76)

Keeping in mind the fact that, in the population of children with disabilities, there are children whose language skills and cognitive abilities can impede their understanding of the informed consent, for which, according to the *Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), consent is given only by the parent/guardian, we consider it important to clearly report on the reasons for approaching the informed consent of children with different abilities in different ways. These findings certainly require additional research efforts focused on potential differences between approaching children with disabilities and children with typical development.

The third category that we particularly emphasise in the analysis refers to the information on the permission of the ethics committee, which was noted in 8.22% of the analysed articles (Alimović

Cvitković, 2011; 2013) u kojima se navodi da je istraživanje provedeno u okviru projekata Ministarstva znanosti i obrazovanja, što nas, poznavajući proceduru prijavljivanja projekata, upućuje i na dobivenu dozvolu etičkoga povjerenstva. Ovi naši nalazi povoljniji su nego rezultati Vučković Juroš (2011), koja u uzorku od 43 analizirane kvalitativne studije objavljene u hrvatskim časopisima društvenih znanosti nije pronašla nijedan izvještaj o dobivanju institucijske dozvole za provedbu istraživanja. Imajući u vidu važnost transparentnosti istraživanja, osobito s djecom (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), nužnim smatramo jasno navođenje barem ovoga podatka o etičnosti, a što snažno zagovara i Vučković Juroš (2011).

Nakon osvrta na tri za rad temeljne etičke kategorije, u nastavku se teksta usmjeravamo na tri dodatne kategorije, kategorije prilagodbi procesa istraživanja: prilagodbu materijala i postupaka, prilagodbu komunikacije i prilagodbu (pristupačnost) mjesta istraživanja. S obzirom na to da se prilagodbe istraživačkoga procesa djeci s teškoćama razrađuju tek u aktualnoj, nedavno objavljenoj verziji *Etičkoga kodeksa istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020) te da potreba za njima u istraživanju izrazito ovisi o vrsti djetetove teškoće u fokusu istraživanja, važnijim od kvantitativnoga prikaza vidljivosti pojedinih kategorija prilagodbi u istraživačkim izvještajima smatrale smo kvalitativno se osvrnuti na izvještaje o dobrim praksama prilagođavanja istraživačkoga procesa. Važnost takvih izvještaja očituje se u tome što oni služe kao oblik diseminacije primjera dobre prakse znanstveno-istraživačkoj zajednici, a što sa sobom nosi i potencijal unapređenja kvalitete istraživanja s djecom s teškoćama.

Kada govorimo o prvoj kategoriji prilagodbi, najprije ističemo kako predmet naše analize nisu bili istraživački instrumenti, već isključivo prilagodbe istraživačkoga materijala i postupaka tijekom provedbe istraživanja, kako ih predstavljaju *Smjernice Etičkoga kodeksa istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Dakle, unutar kategorije prilagodbi materijala i postupaka utvrdile smo

et al., 2013; Bartolac, 2021; Saemi et al., 2013; Salihu and al., 2017; Vidranski et al., 2015; Vuljanić et al., 2015). In addition to the articles that explicitly stated obtaining the permission of the ethics committee, several of them stated that this was only implied, and therefore, we did not code such statements under the category of permission of the ethics committee. Examples of this are three articles (Ljubešić et al., 2009; Žic Ralić & Cvitković, 2011; 2013) that stated that the research was carried out as part of projects funded by the Ministry of Science and Education, which, knowing the procedure of project application, indicates that permission of the ethics committee was obtained. These findings are more favourable than those of Vučković Juroš (2011), who did not find any reports on obtaining institutional approval for conducting research in a sample of 43 qualitative studies published in Croatian social sciences journals. Bearing in mind the importance of research transparency, especially research involving children (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), we consider it necessary to clearly report on this ethical aspect, as strongly advocated by Vučković Juroš (2011).

Next, we focused on three additional categories, those of research process adaptations: adaptation of materials and procedures, adaptation of communication, and adaptation (accessibility) of the research site. Given that the adaptations of the research process for children with disabilities are elaborated only in the recently published version of the *Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), and that they strongly depend on the type of the child's disability in the focus of the research, we considered it more important to qualitatively analyse the visibility of good practices in terms of the adaptations of the research process, than to present individual categories of adaptations quantitatively. The importance of such reports is evident in the fact that they serve as a form of dissemination of the examples of good practice in the research community, which also has the potential of improving the quality of research involving children with disabilities.

With regard to the first category of adaptations, we would like to point out that the focus of our anal-

da prevladavaju one koje se odnose na osiguravanje dodatnoga vremena (Bonetti i sur., 2008a; Bonetti i sur., 2008b; Milošak i sur., 2004; Mohr i Bradarić Jončić, 2009) i opću individualizaciju pristupa (Bağlama i sur., 2022; Cvitković, 2007; Igrić i sur., 2009; Milošak i sur., 2004; Mohr i Bradarić Jončić, 2009; Žic Ralić i Cvitković, 2011). Nadalje, detektirale smo i sljedeće druge različite prilagodbe materijala i postupaka: pružanje pomoći u čitanju (Papuda-Dolińska, 2017; Schwab i sur., 2013; Žic Ralić i Cvitković, 2013) i ispunjavanju upitnika (Schwab i sur., 2013; Seničar i Kobal Grum, 2012; Žic Ralić i Cvitković, 2013), osiguravanje uvećanoga tiska (Bonetti i sur., 2008b; Papuda-Dolińska, 2017; Seničar i Kobal Grum, 2012) i taktalnoga materijala (Pivac i sur., 2017), modificiranje testova u vidu davanja svjetlosnih umjesto zvučnih signala (Vuljanić i sur., 2015), pojednostavljivanje rječnika (Perić i sur., 2013), smanjivanje broja tvrdnji i mogućih odgovora (Perić i sur., 2013) te osiguravanje kartica za pokazivanje odgovora (Perić i sur., 2013). Druga promatrana kategorija prilagodbi odnosi se na odabir i prilagodbu odgovarajućega oblika komunikacije u svrhu facilitacije razgovora s djetetom, a za što primjer dobre prakse vidimo u sljedećemu opisu:

Ova je metoda djetetu omogućila konstrukciju vlastite percepcije svijeta u ograničenom prostoru za igru (pladanj dimenzija 75x52 cm) koristeći standardizirani set od 332 minijature figure koje predstavljaju ljude, biljke, životinje, zgrade, namještaj, vozila te umanjene verzije drugih objekata iz stvarnog svijeta. Nakon konstrukcije istraživačica je uključila dijete u razgovor o njegovim iskustvima, referirajući se na prikaz djetetova svijeta. U ovom se istraživanju navedena tehnika nije koristila u projekтивно-interpretativne svrhe, već kao metoda komunikacije, odnosno facilitator razgovora s djetetom, kako bi se djetetova (često raspršena) pažnja lakše usmjerila na temu razgovora te ponudio konkretan materijal koji dijete može samostalno konstruirati i modificirati. (Bartolac, 2021, str. 7-8)

Drugi se primjeri prilagodbi komunikacije odnose na korištenje znakovnoga jezika (Bonetti i sur., 2008a; Bonetti, 2012; Hrastinski i sur., 2014; Nikolić i sur., 2020; Seničar i Kobal Grum, 2012;

ysis was not on the research instruments, but only on the adaptations of research material and procedures during the implementation of the research, as presented by the *Guidelines of the Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Within the category of adaptations of materials and procedures, we found that those related to providing additional time (Bonetti et al., 2008a; Bonetti et al., 2008b; Milošak et al., 2004; Mohr & Bradarić Jončić, 2009) and those pertaining to the individualisation of the approach in general (Bağlama et al., 2022; Cvitković, 2007; Igrić et al., 2009; Milošak et al., 2004; Mohr & Bradarić Jončić, 2009; Žic Ralić & Cvitković, 2011) were predominant. Furthermore, we detected the following other different adaptations of materials and procedures: providing help in reading (Papuda-Dolińska, 2017; Schwab et al., 2013; Žic Ralić & Cvitković, 2013) and filling in questionnaires (Schwab et al., 2013; Seničar & Kobal Grum, 2012; Žic Ralić & Cvitković, 2013), providing enlarged print (Bonetti et al., 2008b; Papuda-Dolińska, 2017; Seničar & Kobal Grum, 2012) and tactile materials (Pivac et al., 2017), modifying the tests in the form of giving light, instead of sound signals (Vuljanić et al., 2015), simplifying the vocabulary (Perić et al., 2013), reducing the number of items and possible answers (Perić et al., 2013), and providing cards for giving answers (Perić et al., 2013). The second observed category of adaptations refers to the selection and adaptations of an appropriate form of communication for the purpose of facilitating conversation with the child, for which an example of good practice is observable in the following description:

This method allows the child to construct his or her own perception of the “World” in a limited play space (a tray measuring 75x52 cm) using a standardized set of 332 miniatures representing people, plants, animals, buildings, furniture, vehicles, and scaled-down versions of other real-world objects. After construction, the researcher engages the child in a conversation about his life experiences while making references to the presentation of his “World”. In the present study, this technique was not used for projective-interpretative purposes, but rather as a means of communication, and, more specifi-

Wong i sur., 2022), verbalnih poticaja upućenih sudionicima (Bağlama i sur., 2022; Pribanić, 1998; Yanardağ i sur., 2011) i kartica za pokazivanje odgovora (Perić i sur., 2013) te na izravno poučavanje odnosa fonem-grafem (Soliman i Al-Madani, 2017) i zapisivanje odgovora umjesto sudionika (Seničar i Kobal Grum, 2012). Posljednja je kategorija prilagodbi, prilagodba (pristupačnost) mjesta istraživanja, najmanje prisutna u analiziranim člancima. Gotovo se svi primjeri ove prilagodbe odnose na provođenje ispitivanja u prostorijama neizloženima značajnim razinama buke (Bonetti i sur., 2008a; Bonetti, 2012; Hrastinski i sur., 2019), dok se jedan primjer odnosi na prostoriju s manjim brojem distraktora (Bartolac, 2021). Gledajući na tri kategorije prilagodbi detektirane u analiziranim člancima objedinjeno, primjetno je da su mnoge od njih sukladne preporukama prilagodbi proizašlima iz drugih sličnih istraživanja, predstavljenima u teorijskome dijelu rada (npr. McDonald i Kidney, 2012; Paramasivam i sur., 2021). Posebno valja istaknuti da prilagođavanje istraživačkoga procesa, osobito dijela koji se odnosi na komunikaciju primjerenu sposobnostima djeteta s teškoćama, predstavlja preduvjet istinski dobrovoljnoga sudjelovanja djeteta s teškoćama u istraživanju (Jenkin i sur., 2015), ali neosporno pretpostavlja i mnoge izazove, koji, međutim, uz dovoljno vremena, planiranja i resursa, mogu biti prevladani (Bailey i sur., 2015).

Vremenski kontekst izvještavanja o informiranome pristanku i prilagodbama istraživanja

Osim utvrđivanja brojnosti te načina izvještavanja o informiranome pristanku i prilagodbama istraživanja, zanimao nas je i vremenski kontekst izvještavanja o informiranome pristanku. Taj smo kontekst podijelile na tri razdoblja determinirana značajnim događajima važnima za predmet naše analize, a koji su prethodno predstavljeni u legislativnome okviru ovoga rada. Prvo se razdoblje odnosi na period od 1996. do 2003. godine, odnosno od najstarijega detektiranog članka koji izvještava o empirijskome istraživanju u kojemu su sudionici djeca s teškoćama do objave prvoga *Etičkog kodeksa istraživanja s djecom* (Vije-

cially, as a tool for facilitating conversation with the child, to help the child focus his/her (often distracted) attention more easily on the conversation, and to offer concrete materials that the child could independently manipulate, construct, and modify. (Bartolac, 2021, p. 7)

Other examples of the adaptations of communication refer to the use of sign language (Bonetti et al., 2008a; Bonetti, 2012; Hrastinski et al., 2014; Nikolić et al., 2020; Seničar & Kobal Grum, 2012; Wong et al., 2022), verbal stimuli addressed to participants (Bağlama et al., 2022; Pribanić, 1998; Yanardağ et al., 2011) and cards for showing answers (Perić et al., 2013), as well as direct teaching of phoneme-grapheme relationships (Soliman & Al-Madani, 2017) and writing down the answers on behalf of the participants (Seničar & Kobal Grum, 2012). There was very little mention of the last category of adaptations, that of adaptation (accessibility) of the research site, in the analysed articles. Almost all examples of this adaptation refer to conducting tests in rooms not exposed to significant noise levels (Bonetti et al., 2008a; Bonetti, 2012; Hrastinski et al., 2019), while one example refers to a room with fewer distractors (Bartolac, 2021). Looking at the three categories of adaptations detected in the analysed articles, it is noticeable that many of them correspond to the adaptation recommendations proposed in other similar research, which was presented in the theoretical part of the paper (e.g., McDonald & Kidney, 2012; Paramasivam et al., 2021). Finally, it should be pointed out that adapting the research process, especially aspects related to communication that is modified to the abilities of the child with disabilities, is a prerequisite for true voluntary participation of the child with disabilities in research studies (Jenkin et al., 2015). This undoubtedly poses many challenges, which can, however, be overcome with enough time, planning, and resources (Bailey et al., 2015).

Time context of reporting on informed consent and research adaptations

In addition to determining the frequency and methods of reporting on informed consent and research adaptations, we were also interested in the

će za djecu Vlade Republike Hrvatske i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003). Drugo razdoblje uključuje period od 2004. do 2020. godine, odnosno od prvoga *Etičkog kodeksa istraživanja s djecom* do objave njegove druge verzije (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), dok se treće razdoblje, od 2021. godine do danas, odnosi na period nakon druge verzije *Etičkoga kodeksa istraživanja s djecom*.

Svjesne neravnomjerne vremenske podjele triju razdoblja, što predstavlja značajno ograničenje ovoga dijela analize, uočeni porast članaka o empirijskim istraživanjima u kojima su sudionici djeca s teškoćama ipak smatramo vrijednim adresiranja (Tablica 2).

time context of reporting on informed consent. We have divided this context into three periods determined by significant events related to the documents important for the subject of our analysis, which was presented in the legislative framework of this paper. The first period refers to the time span from 1996 to 2003, i.e., from the oldest detected article that reports on empirical research in which the participants are children with disabilities until the publication of the first *Code of Ethics for Research with Children* (Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske & Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003). The second period includes the time span from 2004 to 2020, i.e., from the first *Code of Ethics for Research with Children* until the publication of its second version (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), while the third period spans from 2021 to today, referring to the time period after the second version of the *Code of Ethics for Research with Children* was published.

We are fully aware of the fact that the three time periods are unevenly divided, and that this represents a significant limitation of this part of the analysis. However, we found that it was worth addressing the observed increase in the articles on empirical research involving children with disabilities (Table 2).

Tablica 2. Broj članaka koji izvještavaju o istraživanju u kojemu su sudionici djeca s teškoćama po razdobljima / **Table 2.** Timeline of the number of articles reporting on research involving children with disabilities as participants

	1996 - 2003	2004 - 2020	2021 – until the end of the study period	Total
N	14	51	8	73
Number of articles per year	1.75	3	3.2	

Uspoređujući brojnost analiziranih članaka u pojedinim razdobljima uočljivo je da je u prvome razdoblju u trajanju od 8 godina objavljeno 14 članaka, što je nešto manje od dva članka godišnje, u drugome razdoblju u trajanju od 17 godina 51 članak, što su tri članka godišnje, dok je u trećemu razdoblju u trajanju od samo 2,5 godine objavljeno osam članaka koji izvještavaju o istraživanjima u kojima su sudionici djeca s teškoćama, a što je nešto više od tri članka godišnje. Uvažavajući daljnja ograničenja ovoga dijela

Comparing the frequencies of the analysed articles between time periods, it is worth noting that 14 articles were published in the first period of 8 years, which is somewhat less than 2 articles per year, while 51 articles (3 articles per year) were published in the second period of 17 years. In the third period, of only 2.5 years, 8 articles reporting on research involving children with disabilities as participants were published, which is somewhat more than 3 articles per year. Acknowledging further limitations in this part of the analysis, which

analize koja se ponajprije odnose na potencijalne druge faktore koji su mogli utjecati na ovakav rezultat (npr. mogući opći rast izdavačke djelatnosti znanstvenih časopisa, mogućnost da nisu svi analizirani časopisi u cijelosti objavljeni na portalu HRČAK i sl.), na dobiveni nalaz ipak možemo gledati kao na pozitivan trend uključivanja djece s teškoćama u istraživanja. Navedeno je moguće objasniti jačanjem važnosti glasa i perspektive djece u različitim domenama društvenoga života pa tako i u istraživanjima, potaknutim artikulacijom participativnih prava u *Konvenciji o pravima djeteta* (1993), ali i općim porastom istraživanja te diversifikacijom istraživačkih pristupa (npr. pojava online istraživanja) u istraživanjima s djecom (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

Što se pojavnosti triju za svako istraživanje obveznih kategorija promatranih u ovoj analizi u pojedinim vremenskim razdobljima (Tablica 3) tiče, vidljivo je da u prvome razdoblju u trajanju od osam godina nismo pronašle nijedan članak u kojemu se izvještava o informiranome pristanku kako djeteta tako ni roditelja/skrbnika, ni o dobivanju dozvole etičkoga povjerenstva za provedbu istraživanja.

Tablica 3. Broj članaka koji izvještavaju o pojedinim promatranim kategorijama po razdobljima / **Table 3.** Timeline of the number of articles that report on individual observed categories

		1996 – 2003	2004 – 2020	2021 – until the end of the study period	Total
Informed consent of the child	Number of articles	0	4	3	7
	Number of articles per year	0	0.25	1.2	
Informed consent of the parent/guardian	Number of articles	0	17	5	22
	Number of articles per year	0	1.06	2	
Permission of the ethics committee	Number of articles	0	5	1	6
	Number of articles per year	0	0.31	0.4	

Međutim, u drugome promatranom razdoblju u trajanju od 17 godina identificirale smo četiri članka koji izvještavaju o informiranome pristanku djeteta, čak 17 članaka koji izvještavaju o informiranome pristanku roditelja/skrbnika i pet članaka koji navode da je dobivena dozvola etičkoga povjerenstva. Promatrajući godišnje prosjeke objavljenih članaka u svakome od triju promatranih razdoblja, uočljiv je porast broja članaka koji izvještavaju o sve tri navedene kategorije. Najveći porast, od

primarily refer to other potential factors that could have influenced these results (e.g., possible general growth in the publishing activity of scientific journals, possibility that not all analysed journals are published on HRČAK in full, and so on), we still consider these findings to be a positive trend in the inclusion of children with disabilities in research. This can be explained by the strengthening of the voice and perspective of children in various domains of social life, thus also in research, related to the participation rights of the *Convention on the Rights of the Child* (1993), but also to the general increase and diversification of research approaches (e.g., growth in online research) in studies involving children (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020).

As for the frequencies of articles that reported on the research mandated categories examined in our study (Table 3), in the first period of 8 years, we did not identify any article in which the informed consent of the child or the parent/guardian nor the permission of ethics committee was reported.

However, in the second period of 17 years, we identified 4 articles that reported on the informed consent of the child, and as many as 17 articles that reported on the informed consent of the parent/guardian, as well as 5 articles that reported on the permission of the ethics committee. The analysis of the annual averages of published articles between the three observed periods showed a noticeable increase in the number of articles reporting on all three categories. The greatest increase, from

0,25 članka po godini u drugome razdoblju do 1,2 članka po godini u trećemu razdoblju, uočavamo upravo u pogledu informiranoga pristanka djeteta. Porast broja članaka godišnje prisutan je i u drugim dvjema osobito važnim kategorijama (informirani pristanak roditelja/skrbnika i dozvola etičkoga povjerenstva). Ipak, neovisno o uočenim pozitivnim trendovima u izvještavanju o etičkim aspektima istraživanja u kojima su sudionici djeca s teškoćama, a što je u skladu s rezultatima drugih analiza koje doduše nisu bile fokusirane na djecu s teškoćama, ali jesu na izvještavanje o informiranome pristanku i dozvoli etičkoga povjerenstva u kliničkim istraživanjima (Wu i sur., 2019; Yank i Rennie, 2002), i dalje je riječ o prilično malome broju članaka koji ove, ključne elemente etičnosti, detaljno opisuju, a čemu bi se u budućim takvim istraživanjima i pisanju izvještaja o njima trebalo pažljivije posvetiti.

ZAKLJUČAK

Rezultati provedenoga sustavnog pregleda literature upućuju na porast broja istraživanja u kojima su sudionici djeca s teškoćama, što percipiramo kao pozitivan smjer nacionalnih istraživačkih kretanja. Razlog tomu vidimo u činjenici da naponi za unapređenjem kvalitete života djece s teškoćama u sve većoj mjeri zadovoljavaju zahtjev utemeljenosti na znanstvenim istraživanjima, u kojima bi značajan naglasak trebao biti na perspektivi same djece, a što je sukladno i vrijednosnoj orijentaciji aktualnoga *Etičkog kodeksa istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Međutim, kada govorimo o izvještavanju o istraživanjima u kojima su sudjelovala djeca s teškoćama, na značajan prostor za napredak ukazuje mali broj članaka koji detaljno opisuju etičke aspekte istraživanja, osobito one vezane za informirani pristanak djeteta. Moguće je da istraživači etičke aspekte istraživanja nisu detaljno opisivali vodeći se pretpostavkom da to nije potrebno u situaciji kada je u članku jasno navedeno da je istraživanje provedeno po izvršenju formalnih obveza prema ustanovi ili dio nacionalnoga istraživačkog projekta, što oboje pretpostavlja dobivene informirane pristanke. Također je moguće da je takva

0.25 articles per year in the second period to 1.2 articles per year in the third period, was observed in regard to the informed consent of the child. The increase in the number of articles per year is also observed in the other two important categories (informed consent of the parent/guardian and permission of the ethics committee). However, regardless of these positive trends in reporting on the ethical aspects of research involving children with disabilities as participants, which was also observed in other analyses focused on informed consent and ethical approval, but not on children with disabilities (Wu et al., 2019; Yank & Rennie, 2002), there is still a relatively low number of articles describing these aspects in detail. This should be addressed more carefully in future research, as well as studies reporting on them.

CONCLUSION

The results of the systematic literature review primarily point to an increase in research involving children with disabilities as participants, which we perceive as a positive direction of national research trends. The reason for this lies in the fact that efforts to improve the quality of life of children with disabilities are increasingly meeting the requirements of being evidence-based. The emphasis in research should be placed on the perspective of the children themselves, which is also in accordance with the value orientation of the current *Code of Ethics for Research with Children* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). However, when talking about reporting on research involving children with disabilities as participants, the low number of articles that describe the ethical aspects in detail, especially those related to the informed consent of the child, highlights that there is significant room for improvement. It is possible that the researchers did not describe the ethical aspects of their research in detail, assuming that this is not necessary when the article clearly states that the research was carried out in compliance with the institutional formal obligations or as part of a national research project, which presupposes that informed consent has been obtained. It is also possible that such practices result from

praksa posljedica uredničke politike, primjerice ograničenja opsega rada, ili sugestije recenzenata. Uvažavajući mogućnost da je prethodno opisano utjecalo na relativni izostanak detaljnoga izvještavanja o etičkim aspektima istraživanja s djecom s teškoćama, a vodeći se načelom transparentnosti istraživanja s djecom (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), ipak prepoznajemo prostor za detaljnije adresiranje etičkih aspekata budućih istraživanja prilikom izvještavanja o njima u znanstvenim člancima. Poticaj za navedeno, kako za autore članaka tako i za urednike časopisa, može predstavljati i empirijski utvrđeni utjecaj transparentnosti na citiranost članaka (Weiss i sur., 2023). Nadalje, s obzirom na to da se u analiziranim člancima češće izvještava o pristanku roditelja/skrbnika nego o pristanku djeteta, a što može upućivati na to da se i u praksi prednost daje pristanku roditelja/skrbnika, dodatnim prostorom za napredak smatramo stavljanje većega naglaska na informirani pristanak djeteta. Iz toga razloga, ne osporavajući pritom izrazitu složenost istraživanja u kojima su sudionici djeca s teškoćama, posebno ističemo obvezu uvažavanja prava djeteta s teškoćama na odlučivanje o (ne)sudjelovanju u istraživanju, u skladu sa zrelošću i sposobnostima, neovisno o zakonskoj (ne)ovlaštenosti djeteta da pristanak da samostalno. Pritom kao razvijajućim sposobnostima djeteta s teškoćama najprimjereniju praksu vidimo pristupanje informiranome pristanku djeteta kao kontinuiranome, dijaloškome procesu, uvelike obilježenome pronalaženju dobre ravnoteže između zaštite djece i podržavanja njihove autonomije. Takvo poimanje pristanka djeteta s teškoćama pretpostavlja brojne metodološko-etičke izazove, poput onih povezanih s odnosom moći odrasli-dijete o kojima smo pisale u uvodu rada (Borić i Mataga Tintor, 2022; Good, 2020; Oates, 2020), a što implicira nužnost snažnijega (auto)refleksivnog držanja istraživača u istraživanjima u kojima sudjeluju djeca s teškoćama. S obzirom na dugu povijest stigmatizacije i marginalizacije osoba s invaliditetom u istraživanjima, Parekh i sur. (2021) posebno naglašavaju nužnost pažljivoga promišljanja načina na koji se istraživač u području studija invaliditeta pozicionira kako bi

the journal editorial policies, for example, article length limitations or reviewers' suggestions. Acknowledging the possibility that these factors might have influenced the relative absence of detailed reporting on the ethical aspects of research with children with disabilities, and guided by the principle of transparency of research with children (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), we nevertheless recognise the need for more detailed reports on ethical aspects in all future research. The incentive for this, both for researchers and journal editors, can be the empirically proven influence of transparency on the citation count (Weiss et al., 2023). Furthermore, given that, in the analysed articles, the consent of the parent/guardian is reported more often than the consent of the child, which may indicate that, in practice, the consent of the parent/guardian is also preferred, a greater emphasis should be placed on informed consent of the child. Fully acknowledging the complexity of research involving children with disabilities, we strongly emphasise the obligation to respect the rights of the child with disabilities to decide on (non)participation in research, in accordance with their maturity and abilities, regardless of the child's legal (in)competency to give consent independently. Given the evolving capacities of the child, we find that the most appropriate approach would be to consider the informed consent of the child as a continuous, dialogic process, largely characterised by finding a good balance between protecting the child and supporting their autonomy. This kind of an understanding of the consent of the child with disabilities presupposes numerous methodological and ethical challenges, such as those related to the adult-child power relations that we mentioned in the introduction of the paper (Borić & Mataga Tintor, 2022; Good, 2020; Oates, 2020), which calls for a stronger (auto) reflexive stance of the researcher in research involving children with disabilities. Given the long history of stigmatisation and marginalisation of persons with disabilities in research, Parekh et al. (2021) emphasised the necessity to carefully consider the way in which the researcher in the field of disability studies positions themselves, in order to

se prevenirala daljnja stigmatizacija, ali i eksploatacija sudjelovanja djece s teškoćama u istraživanjima. Takvome pozicioniranju svakako doprinosi i osiguravanje potrebnih prilagodbi kao preduvjeta dobrovoljnosti sudjelovanja djeteta, a za koje korisne referentne okvire, osim u nacionalnome kontekstu *Etičkoga kodeksa istraživanja s djecom* (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), nude i neki od autora predstavljenih u teorijskome dijelu rada (npr. Good, 2020; Thompson i sur., 2020). Kao generalni zaključak poduzetoga sustavnog pregleda ukazujemo stoga na potrebu daljnje unapređivanja praksi izvještavanja o dobivenome informiranom pristanku djeteta kao i o drugim važnim etičkim aspektima istraživanja u kojima sudjeluju djeca s teškoćama, kako bi izvještaji o provedenim istraživanjima odgovarajuće zadovoljavali načelo transparentnosti. Odgovornost za potonje, međutim, ne leži samo na istraživačima odnosno piscima istraživačkih izvještaja, nego i drugim relevantnim akterima, primjerice urednicima i recenzentima časopisa.

Provedeno istraživanje ima i određenih ograničenja. Prije svega, s obzirom na definirani kriterij odabranih potpodručja znanosti (*Pedagogija* i njoj bliska potpodručja), moguće je da su neki relevantni časopisi ispušteni iz pregleda, jer na portalu HRČAK u tim potpodručjima nisu uvršteni. Takav je primjer u pedagogiji dobro poznat časopis *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* koji objavljuje članke za ovo istraživanje odgovarajuće tematike, međutim na portalu HRČAK nije naveden ni u jednome od sedam odabranih potpodručja. Nadalje, ograničenje istraživanja predstavlja i mogućnost da na portalu HRČAK nisu obuhvaćeni stariji brojevi pojedinih časopisa duge tradicije izlaženja. Također, stariji brojevi časopisa koji su mijenjali naziv nisu uključeni u pregled, s obzirom na to da je uz stari naziv tih časopisa stajala oznaka *presta o izlaziti*, a što je bio kriterij eliminacije časopisa. Primjer takvoga časopisa je časopis *Odgojne znanosti*, aktualnoga naziva *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. Drugo važno ograničenje provedenoga istraživanja tiče se potencijalne

prevent further stigmatisation, as well as exploitation of the participation of children with disabilities in research. Such a positioning benefits from ensuring the necessary adaptations as a precondition for the child's voluntary participation. Useful reference frameworks for these adaptations, apart from the *Code of Ethics for Research with Children* in the national context (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020), can also be found in the works of some of the authors presented in the theoretical part of our paper (e.g., Good, 2020; Thompson et al., 2020). As a general conclusion of the systematic literature review conducted, we point to the need to further improve the reporting practices on the informed consent of the child, as well on the other important ethical aspects of research involving children with disabilities as participants, in order for the reports on the conducted research to adhere adequately to the principle of transparency. The responsibility for the latter, however, lies not only with researchers, i.e., the writers of research reports, but also other relevant stakeholders, for example, journal editors and reviewers.

The results of the present study must be considered in the light of certain limitations. First, given the criterion of the selected scientific subareas (*Pedagogy* and related subareas), it is possible that certain relevant journals, which were not listed under these subareas on the HRČAK, were omitted from the review. One such example is a well-known journal in the field of pedagogy, *Napredak: Journal of Interdisciplinary Research in Education*, which publishes articles relevant for the focus of our research, but was not listed in any of the seven selected subareas on the HRČAK. Another limitation of this research is the possibility that the HRČAK does not include older issues of individual journals with a long publishing tradition. In addition, older issues of journals that changed their names were not included in the review, given that those journals, listed under their old names, were given the *no longer published* status, which was one of the elimination criteria in this review. An example of such a journal is *Educational Sciences*, now called the *Croatian Journal of Education*. Another important limitation of

pristranosti prilikom kodiranja, jer, unatoč tome što smo neovisno iščitavale i kodirale istraživački materijal, obje smo po inicijalnome obrazovanju pedagoginje. Postoji, dakle, mogućnost da bi neki treći istraživač, primjerice istraživač obrazovan u područjima edukacijske rehabilitacije, logopedije ili socijalne pedagogije, drukčije kodirao podatke, osobito one vezane za kategorije prilagodbi. U budućim bi sličnim istraživanjima poželjno stoga bilo uključiti istraživače obrazovane u različitim poljima društvenih znanosti.

this analysis concerns the potential bias during coding. Despite the fact that we independently read and coded the research material, the authors are both trained pedagogues. Therefore, there is a possibility that a third researcher, for example, a researcher educated in the field of educational rehabilitation, speech therapy or social pedagogy, might code the data differently, especially data related to the categories of adaptations. In future research, it would therefore be preferable to include researchers educated in different fields of social sciences.

REFERENCES

- Aguinis, H., Li, Z. A., & Der Foo, M. (2024). The research transparency index. *The Leadership Quarterly*, 35(4), 101809. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2024.101809>
- Ajduković, M. (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente [How to report on qualitative research? Guidelines for researchers, mentors and reviewers]. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 345-366.
- Alimović S., Katušić, A., & Jurić, N. (2013). Ishod rane rehabilitacije funkcionalnog vida u djece s perinatalnim ozljedama mozga [Early functional vision habilitation outcome in children with perinatal brain damage]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(Supplement), 1-9.
- Asplund, K., & Hulter Åsberg, K. (2021). Reporting ethical approval in health and social science articles: an audit of adherence to GDPR and national legislation. *BMC Med Ethics*, 22(92), 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12910-021-00664-w>
- Bağlama, B., Yıkımsı, A., & Uzunboylu, H. (2022). The Effects of Computer-Based Video Modelling on Teaching Problem-Solving Skills to Students with Intellectual Disabilities. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 24(3), 689-717. <https://doi.org/10.15516/cje.v24i3.4142>
- Bailey, S., Boddy, K., Briscoe, S., & Morris, C. (2015). Involving disabled children and young people as partners in research: a systematic review. *Child: care, health and development*, 41(4), 505-514. <https://doi.org/10.1111/cch.12197>
- Bartolac, A. (2021). "Mislim, realno, tko voli školu?": Iskustvo školovanja osnovnoškolskih dječaka s ADHD-om ["I mean, really, who likes school?": Experiences of boys with attention deficit hyperactivity disorder in elementary school]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57(1), 1-39. <https://doi.org/10.31299/hrri.57.1.1>
- Bonetti, L. (2012). Iskoristivost mjera čujnosti za predviđanje kvalitete slušanja [Usability of receptive measures for predicting the hearing quality]. *Logopedija*, 3(1), 12-18.
- Bonetti, L., Bonetti, A., & Pavić, M. (2008). Usporedba vremena uključenja glasa u govoru teško naglušnih, gluhih i čujućih ispitanika [The Comparison of Voice-Onset-Time in the Speech of Hard-Of-Hearing, Deaf and Hearing Subjects]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 1-10.
- Bonetti, L., Utović, V., & Dulčić, A. (2008). Utjecaj stupnja gluhoće na kontrolu prozodijskih elemenata [Prosody in Speech Produced by Deaf Persons]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 1-13.
- Borić, I., & Mataga Tintor, A. (2022). *Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj [Study on the Participation of Children from Vulnerable Groups in Croatia]*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Bradeško, E., & Potočnik, R. (2022). Using visual art-based interventions for a primary school student with difficulties in perseverance, attention, and concentration. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 58(1), 73-86. <https://doi.org/10.31299/hrri.58.1.4>
- Brod, M., Tesler, L. E., & Christensen, T. L. (2009). Qualitative research and content validity: developing best practices based on science and experience. *Quality of Life Research*, 18(9), 1263-1278. <https://doi.org/10.1007/s11136-009-9540-9>
- Cvitković, D. (2007). Ispitna anksioznost u odnosu na adaptivno ponašanje djece s teškoćama učenja [Test anxiety and Adaptive Behaviour of Children with Learning Disabilities]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(2), 29-40.
- Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja [Ethical Challenges of Qualitative Research in Communities: from Planning to the Research Report]. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 393-423. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.7>
- De Pretto-Lazarova, A., Brancati-Badarau, D. O., & Burri, C. (2021). Transparent reporting of recruitment and informed consent approaches in clinical trials recruiting children with minor parents in sub-Saharan Africa:

- a secondary analysis based on a systematic review. *BMC Public Health*, 21(1), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11079-y>
- Dockett, S., Perry, B., & Kearney, E. (2013). Promoting children's informed assent in research participation. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(7), 802-828. <http://dx.doi.org/10.1080/09518398.2012.666289>
- Good, A. (2020). Disability Research Ethics: A Bedrock of Disability Rights. In R. Iphofen (Ed.). *Handbook of Research Ethics and Scientific Integrity*. Springer, 655-673.
- Hećimović, I., Martinec, R., & Runjić, T. (2014). Utjecaj terapije pokretom i plesom na sliku tijela adolescentica sa slabovidnošću [Influence of the dance movement therapy on the body-image in adolescents with visual impairments]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 13-25.
- Hrastinski, I., Pribanić, L., & Mrvica, I. (2019). Razumijevanje rječnika i gramatike učenika s kohlearnim implantatom [Receptive vocabulary and grammar skills in students with cochlear implants]. *Logopedija*, 9(1), 1-8. <https://doi.org/10.31299/log.9.1.1>
- Hrastinski, I., Pribanić, Lj., & Degač, J. (2014). Razumijevanje pročitano g u učenika s oštećenjem sluha [Reading comprehension in students with hearing loss]. *Logopedija*, 4(1), 10
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005.). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Igrić, Lj., Cvitković, D., & Wagner Jakab, A. (2009). Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci [Children with learning disabilities within interactive system family-school-peers]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 31-38.
- Iphofen, R. (2020). Key Topics in Research Ethics: Introduction. In R. Iphofen (Ed.). *Handbook of Research Ethics and Scientific Integrity*. Springer, 203-212.
- Jenkin, E., Wilson, E., Murfitt, K., Clarke, M., Campaign, R., & Stockman, L. (2015). *Inclusive Practice for Research with Children with Disability: A Guide*. Deakin University.
- Jokić, M., & Sirotić, G. (2015). Znanstvena prepoznatljivost članova uredništava hrvatskih društveno-humanističkih časopisa [The Scientific Recognition of Members of Editorial Boards of Croatian Scholarly Journals in Social Sciences and Humanities]. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 21(1), 5-35.
- Kovčo Vukadin, I. (2019). Etička pitanja u istraživanjima seksualne viktimizacije djece [Ethical Questions in Children Sexual Victimization Research]. *TEMIDA: časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu*, 22(1), 3-38. <https://doi.org/10.2298/TEM1901003K>
- Kranželić, V., Kovčo Vukadin, I., & Ferić, M. (2016). Etička pitanja u istraživanjima s obiteljima: primjer smjernica [Ethics in family research: example of guidelines]. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24(1), 179-210. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.1.7>
- Krippendorff, K. (2013). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. SAGE Publications.
- Ljubešić, M., Ceganec, M., Ivšac Pavliša, J., & Šimleša, S. (2009). Predjezična i rana jezična komunikacija: obilježja prijelaznog stadija u djece s perinatalnim oštećenjem mozga [Prelinguistic and early linguistic communication: Features of transitional stage in children with perinatal brain lesions]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 15-29.
- McDonald, K. E., & Kidney, C. A. (2012). What Is Right? Ethics in Intellectual Disabilities Research. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 9(1), 27-39. <https://doi.org/10.1111/j.1741-1130.2011.00319.x>
- McNeilly P., Macdonald G., & Kelly B. (2020). Ethical considerations when conducting research with children and young people with disabilities in health and social care. *Nurse Researcher*, 28(1), 9-15. <https://doi.org/10.7748/nr.2020.e1645>

- Milošak, N., Fulgosi Masnjak, R., & Stančić, Z. (2004). Uspješnost učenika s lakom mentalnom retardacijom u rješavanju matematičkih zadataka različitih problemskih područja, formulacije i didaktičke podrške [The influence of the problem area, type of task formulation and the use of didactic support on the success of pupils with mild mental retardation in solving mathematical tasks]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40(1), 53-64.
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (2020). *Etički kodeks istraživanja s djecom [Code of Ethics for Research with Children]*. <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Obitelj%20i%20djeca/Eti%C4%8Dki%20kodeks%20istra%C5%BEivanja%20s%20djecom%20-%20integrirani%20tekst%20s%20prilozima.pdf>
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & the PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *Annals of Internal Medicine*, 151(4), 264-269. <https://doi.org/10.1136/bmj.b2535>
- Mohr, R., & Bradarić Jončić, S. (2009). Ovladanost prezentom glagola u slušno oštećenih srednjoškolaca [Present tense skills in hearing impaired secondary school students]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 73-90.
- Konvencija o pravima djeteta [Convention on the Rights of the Child] 1993*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1993_10_12_27.html
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi [Law on Education in Primary and Secondary Schools] 2008*. <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>
- Obiteljski zakon. [Family Law] 2015*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html
- Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis: Guidebook*. SAGE Publications.
- Nikolić, G., Radoman, V., & Dimoski, S. (2020). An Empirical Verification of the Integral Development Method for Deaf Children. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 22(1), 41-76. <https://doi.org/10.15516/cje.v22i1.3258>
- Oates, J. (2020). Research Ethics, Children, and Young People. In R. Iphofen (Ed.). *Handbook of Research Ethics and Scientific Integrity*. Springer, 623-635.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseerf, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hrobjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., McGuinness, L. A., Stewart, L. A., Thomass, J., Tricco, A. C., Welch, V. A., Whiting, P., & Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *International Journal of Surgery*, 88, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2021.105906>
- Papuda-Dolińska, B. (2017). Differences in social and academic functioning among visually impaired children in special, integrated and inclusive educational settings in Poland. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(Supplement), 113-126.
- Paramasivam, A., Jaiswal, A., Minhas, R., Wittich, W., & Spruyt-Rocks, R. (2021). Informed Consent or Assent Strategies for Research With Individuals With Deafblindness or Dual Sensory Impairment: A Scoping Review. *Archives of Rehabilitation Research and Clinical Translation*, 3(2), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.ar-rect.2021.100115>
- Parekh, G., Underwood, K., & Atwal, A. (2021). Ethical Considerations for Doing Research with, and in Relation to, Disabled Children. U G. Spencer (Ed.), *Ethics and Integrity in Research with Children and Young People* (str. 73-86). Emerald Publishing Limited.
- Pelčić, G. (2012). *Informirana suglasnost djece u teoriji i praksi s posebnim osvrtom na Hrvatsku [Informed Consent of Children in Theory and Practice with Special Reference to Croatia]*. [Doctoral thesis, University of Rijeka]. <https://dabar.srce.hr/islandora/object/svkri%3A3680>
- Perić, M., Osmančević Katkić, L., & Fulgosi Masnjak, R. (2013). Pogledi na budućnost adolescenata s teškoćama u razvoju [Adolescents With Developmental Disabilities and Their Expectations From Future]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 108-119.

- Pivac, D., Runjić, T., & Bilić Precić, A. (2017). The art experience of a blind person. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53, 127-140.
- Pribanić, L. (1998). Ponavljanje rečenica u djece oštećena sluha [Sentence repetition in hearing-impaired children]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 127-138.
- Saemi, E., Porter, J., Wulf, G., Ghotbi-Varzaneh, A., & Bakhtiari, S. (2013). Adopting an external focus of attention facilitates motor learning in children with attention deficit hyperactivity disorder. *Kinesiology*, 45(2), 179-185.
- Salihu, L., Aro, M., & Räsänen, P. (2017). Dynamic potential of feedback in self-regulated learning and motivation of children with mathematical learning difficulties. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(2), 111-129. <https://doi.org/10.31299/hrri.53.2.9>
- Schwab, S., Gebhardt, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2013). Predictors of social inclusion of students with and without SEN in integrated settings. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(Supplement), 106-114.
- Seničar, M., & Kobal Grum, D. (2012). Self-concept and social support among adolescents with disabilities attending special and mainstream schools. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 73-83.
- Smajdor, A. (2023). Reification and assent in research involving those who lack capacity. *Journal of Medical Ethics*, 49(7), 474-480. <http://dx.doi.org/10.1136/jme-2022-108710>
- Soliman, M. S., & Al-Madani, F. M. (2017). The effects of multisensory-based instruction combined with brain-compatible environment techniques on reading fluency and reading comprehension of fourth-grade students with dyslexia. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 19(2), 363-397. <https://doi.org/10.15516/cje.v19i2.2190>
- Sutrop, M., & Lđuk, K. (2020). Informed Consent and Ethical Research. In R. Iphofen (Ed.). *Handbook of Research Ethics and Scientific Integrity*. Springer, 213-232.
- Thompson, S., Cannon, M., & Wickenden, M. (2020). *Exploring Critical Issues in the Ethical Involvement of Children with Disabilities in Evidence Generation and Use*. UNICEF.
- Trung L. Q., Morra, M. E., Truong, N. D., Turk, T., Elshafie, A., Foly, A., Hien Tam, D. N., Iraqi, A., Hong Van, T. T., Elgebaly, A., Ngoc, T. N., Vu, T. L. H., Chu, N. T., Hirayama, K., Karbwang, J., & Huy, N. T. (2017). A systematic review finds underreporting of ethics approval, informed consent, and incentives in clinical trials. *Journal of clinical epidemiology*, 91, 80-86. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2017.08.007>
- Van Noorden, R. (2019). Indonesia tops open-access publishing charts. *Nature*. Springer. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-01536-5>
- Vidranski, T., Tomac, Z., & Farkaš, D. (2015). Motor proficiency of students with cochlear implants. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51(1), 1-9.
- Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, & Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom [Code of Ethics for Research with Children]*. <https://mef.unizg.hr/app/uploads/2021/05/Eticki-kodeks-istrazivanja-s-djecom.pdf>
- Vučković Juroš, T. (2011). Reporting on the Issues of Research Rigour and Ethics: The Case of Publications Using Qualitative Methods in the Croatian Social Science Journals. *Revija za sociologiju*, 41(2), 161-184. <https://doi.org/10.5613/rzs.41.2.2>
- Vuljanić, A., Pavin Ivanec, T., & Petrinović, L. (2015). Utjecaj organiziranih sportskih aktivnosti na motoričku efikasnost djece s oštećenjem sluha [The impact of organized sports activities on the motor efficiency of children with hearing impairment]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51(1), 24-32.
- Weiss, M., Nair, L. B., Hoorani, B. H., Gibbert, M., & Hoegl, M. (2023). Transparency of reporting practices in quantitative field studies: The transparency sweet spot for article citations. *Journal of Informetrics*, 17(2), 101396. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2023.101396>
- Wong, F., Tang, G., Yeung, P. S., & Kun-Man Yiu, C. (2022). Emerging Ecology of a Sign Bilingualism and Co-enrollment Classroom: a Qualitative Analysis. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 58(Special Issue), 52-82. <https://doi.org/10.31299/hrri.58.si.3>

- Wu, Y., Howarth, M., Zhou, C., Hu, M., & Cong, W. (2019). Reporting of ethical approval and informed consent in clinical research published in leading nursing journals: a retrospective observational study. *BMC Medical Ethics*, 20(94). <https://doi.org/10.1186/s12910-019-0431-5>
- Xiao, Y., & Watson, M. (2019). Guidance on Conducting a Systematic Literature Review. *Journal of Planning Education and Research*, 39(1), 93-112. <https://doi.org/10.1177/0739456X17723971>
- Yanardağ, M., Birkan, B., Yılmaz, İ., Konukman, F., Agbuga, B., & Lieberman, L. (2011). The effects of least-to-most prompting procedure in teaching basic tennis skills to children with autism. *Kinesiology*, 43(1), 44-55.
- Yank, V., & Rennie, D. (2002). Reporting of informed consent and ethics committee approval in clinical trials. *JAMA*, 287(21), 2835-2838. <https://doi.org/10.1001/jama.287.21.2835>
- Yilmaz, K. (2013). Comparison of Quantitative and Qualitative Research Traditions: epistemological, theoretical, and methodological differences. *European journal of education*, 48(2), 311-325. <https://doi.org/10.1111/ejed.12014>
- Zhang, Y., Fu, J., Lai, J., Deng, S., Guo, Z., Zhong, C., Tang, J., Cao, W., & Wu, Y. (2024). Reporting of Ethical Considerations in Qualitative Research Utilizing Social Media Data on Public Health Care: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 26. <https://doi.org/10.2196/51496>
- Zuliani, Đ., & Juričić, I. (2012). Socijalizacija djeteta s mentalnom retardacijom u predškolskoj ustanovi [Socialisation of children with mental retardation in a preschool institution]. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 7(14), 17-30. <https://doi.org/10.32728/mo.07.1.2012.02>
- Žic Ralić, A., & Cvitković, D. (2011). Razlike u procjenama adaptivnoga ponašanja djece s teškoćama u školskom okruženju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 109-127.
- Žic Ralić, A., & Cvitković, D. (2013). Povezanost varijabli obiteljske klime i prilagođenog ponašanja u procjenama djece s teškoćama i tipičnog razvoja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 151-163.

Appendix 1^{9 10}

List of journals selected during the systematic literature review

Acta Iadertina
Archives of Psychiatry Research: An International Journal of Psychiatry and Related Sciences
Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje [Bjelovar Teacher: Journal of Education]
Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje¹¹
Društvena istraživanja: Journal for General Social Issues
ERS: Edukacija, rekreacija, sport [ERS: Education, Recreation, Sport]
Croatian review of rehabilitation research
Croatian Journal of Public Health
Croatian Journal of Health Sciences
Hum: Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mostar
Jahr: European Journal of Bioethics
Journal of Applied Health Sciences = Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti
Kinesiology: International Journal of Fundamental and Applied Kinesiology
Criminology & Social Integration: journal for criminology, penology, and behaviour problems
Logopedics
Annual of social work
Magistra Iadertina
Marsonia: journal of social and humanities research
Methodical Horizons
Methodical Review: journal of philosophy of education
Mostariensia: journal of social sciences and humanities
Educational Issues
Pannoniana: Journal of Humanities
Physiotherapia Croatica
Psychological Topics
Croatian journal of social policy
Croatian Sociological Review
Socijalna ekologija: journal for environmental thought and sociological research
Social Psychiatry
Social themes: The journal of theory and practice of Social Work and other akin Sciences
Sociology and Space
Studia Polensia: časopis Odsjeka za talijanistiku Filozofskog fakulteta [Studia Polensia: Journal of the Department of Italian of the Faculty of Humanities and Social Sciences]
Školski vjesnik: Journal for Pedagogic Theory and Practice
Health Bulletin
Život i škola [Life and School: Journal of Pedagogical Theory and Practice]

⁹ The English names of the journals, when available, were taken as listed on the HRČAK. In cases where the English names did not exist, we translated the names of the journals ourselves (in square brackets).

¹⁰ Journals in the English language are listed in the same order as in the Croatian version of the Appendix (which is alphabetical).

¹¹ Added after additional search via *The SCImago Journal & Country Rank* portal of journals, ranked in quartiles (Q1-Q4).

Appendix 2¹²

List of articles extracted from the selected journals and included in the final analysis

- Alimović S., Katušić, A., & Jurić, N. (2013). Ishod rane rehabilitacije funkcionalnog vida u djece s perinatalnim ozljedama mozga [Early functional vision habilitation outcome in children with perinatal brain damage]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(Supplement), 1-9.
- Bağlama, B., Yıkımsı, A., & Uzunboylu, H. (2022). The Effects of Computer-Based Video Modelling on Teaching Problem-Solving Skills to Students with Intellectual Disabilities. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 24(3), 689-717. <https://doi.org/10.15516/cje.v24i3.4142>
- Bakušić, M. B. (2005). Značajke glasnika/i/i/e/u osoba s oštećenim sluhom [Sound characteristics of persons with impaired hearing]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40(2), 19-36.
- Bartolac, A. (2021). "Mislim, realno, tko voli školu?": Iskustvo školovanja osnovnoškolskih dječaka s ADHD-om ["I mean, really, who likes school?": Experiences of boys with attention deficit hyperactivity disorder in elementary school]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57(1), 1-39. <https://doi.org/10.31299/hrri.57.1.1>
- Bolfan-Stošić, N., & Heđever, M. (1999). Akustičke karakteristike glasa djece s Downovim sindromom [Acoustical voice characteristics of children with down syndrome]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 35(2), 99-104
- Bonetti, L. (2006). Kvantitativna procjena nazalnosti u govoru djece s oštećenjem sluha i čujuće djece [Quantitative Assessment of Nasal Emission During Pronunciation for the Hearing Impaired Children and Normally Hearing Children]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 41(2), 3-16.
- Bonetti, L. (2012). Iskoristivost mjera čujnosti za predviđanje kvalitete slušanja [Usability of receptive measures for predicting the hearing quality]. *Logopedija*, 3(1), 12-18.
- Bonetti, L., Bonetti, A., & Pavić, M. (2008). Usporedba vremena uključenja glasa u govoru teško naglušnih, gluhih i čujućih ispitanika [The Comparison of Voice-Onset-Time in the Speech of Hard-Of-Hearing, Deaf and Hearing Subjects]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 1-10.¹³
- Bonetti, L., Utović, V., & Dulčić, A. (2008). Utjecaj stupnja gluhoće na kontrolu prozodijskih elemenata [Prosody in Speech Produced by Deaf Persons]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 1-13.¹⁴
- Bouillet, D., & Kudek Mirošević, J. (2015). Students with disabilities and challenges in educational practice. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(Sp. Ed. 2), 11-26. <https://doi.org/10.15516/cje.v17i0.1472>
- Bradarić-Jončić, S. (1998). Latentni prostor očitavanja različitih lingvističkih struktura u prelingvalno gluhe djece [The Structure of Lip-Reading Different Linguistic Stimuli in a Prelingually Deaf Children]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 139-146.
- Bradarić-Jončić, S., & Blaži, D. (2002). Osobitosti izgovora glasova u gluhih srednjoškolaca [Speech skills of deaf students attending special and regular secondary schools]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38(1), 73-102.
- Bradeško, E., & Potočnik, R. (2022). Using visual art-based interventions for a primary school student with difficulties in perseverance, attention, and concentration. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 58(1), 73-86. <https://doi.org/10.31299/hrri.58.1.4>
- Cvitković, D. (2007). Ispitna anksioznost u odnosu na adaptivno ponašanje djece s teškoćama učenja [Test anxiety and Adaptive Behaviour of Children with Learning Disabilities]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(2), 29-40.

¹² The English titles of the articles, where these existed, are taken as given on HRČAK, while where the English titles did not exist, we did the translations ourselves.

¹³ In our text this is cited as Bonetti et al. (2008a).

¹⁴ In our text this is cited as Bonetti et al. (2008b).

- Drmić, T., & Palmović, M. (2012). Prepoznavanje riječi u djece s disleksijom [Word recognition in children with dyslexia]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(2), 76-85.
- Gagić, S., Japundža-Milisavljević, M., & Đurić-Zdravković, A. (2015). Examples from visual surroundings as an incentive for children with mild intellectual disability to express their creativity in the art domain. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(Sp. Ed. 3), 41-64. <https://doi.org/10.15516/cje.v17i0.1073>
- Gligorović, M., & Buha, N. (2013). Influence of family and institutional environment on the adaptive behaviour of children with mild intellectual disability. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15(4), 899-926. <https://doi.org/10.15516/cje.v15i4.482>
- Hadžihasanović, I., Čaušević, M., & Mahmutović, I. (2022). Učinci programa glazbeno-ritmičkih stimulacija na određene motoričke sposobnosti djece s oštećenjem sluha [The effects of the musical-rhythmic stimulation program on certain motor abilities of children with hearing impairment]. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 71(1), 99-110. <https://doi.org/10.38003/sv.71.1.10>
- Hećimović, I., Martinec, R., & Runjić, T. (2014). Utjecaj terapije pokretom i plesom na sliku tijela adolescentica sa slabovidnošću [Influence of the dance movement therapy on the body-image in adolescents with visual impairments]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 13-25.
- Hrastinski, I., Pribanić, L., & Mrvica, I. (2019). Razumijevanje rječnika i gramatike učenika s kohlearnim implantatom [Receptive vocabulary and grammar skills in students with cochlear implants]. *Logopedija*, 9(1), 1-8. <https://doi.org/10.31299/log.9.1.1>
- Hrastinski, I., Pribanić, Lj., & Degač, J. (2014). Razumijevanje pročitano u učenika s oštećenjem sluha [Reading comprehension in students with hearing loss]. *Logopedija*, 4(1), 10-18.
- Igrić, Lj., Cvitković, D., & Wagner Jakab, A. (2009). Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci [Children with learning disabilities within interactive system family-school-peers]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 31-38.
- Igrić, Lj., Wagner Jakab, A., & Cvitković, D. (2012). Samoprocjena i procjena ponašanja učenika s teškoćama u redovnoj osnovnoj školi [Estimations and Self-estimations of Behaviour of the Children with Special Needs]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 1-10.
- Igrić, Lj., Žic, A., & Nikolić, B. (1999). Integrativna terapija nepoželjnog ponašanja djece usporenog spoznajnog razvoja [Integrative Treatment of Undesirable Behavior in Children with Learning Disabilities]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 35(1), 21-28.
- Imširagić, A., Imširagić, A., & Hukić, L. (2010). Stavovi učenika oštećenog sluha o rasprostranjenosti nasilja [Attitudes of hearing impaired students on distribution of violence]. *Život i škola*, 56(23), 109-118.
- Itković, Z. (1998). Neki pokazatelji uspješnosti nastave na više razina težine u radu s učenicima s teškoćama u učenju u redovitoj školi [Some indicators of success of tuition on several difficulty levels in working with pupils with learning difficulties in regular school]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 103-116.
- Kiš-Glavaš, L. (1996). Evaluacija efekata programa rehabilitacije putem pokreta na smanjenje nepoželjnih ponašanja u djece usporenog kognitivnog razvoja [Effects of the Rehabilitation through Movement Program on the Undesired Ways of Behaviour in Children with Delayed Cognitive Development]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 32(2), 35-42.
- Knezović Svetec, A. (2017). Korelacija između neurorazvojnih poremećaja i loše posture kod djece u dobi od 10 do 13 godina [The correlation between neurodevelopmental disorders and poor posture in children aged 10 to 13 years]. *Physiotherapia Croatica*, 14(1), 170-174.
- Lenček, M., Usorac, M., & Ivšac Pavliša, J. (2017). Specifične teškoće učenja i cerebelarna teorija-uid u zadatke ravnoteže i motorike [Specific learning impairment and cerebellar theory: Insight into balance and motor tasks]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(1), 101-114. <https://doi.org/10.31299/hrri.53.1.8>

- Ljubešić, M., Cepenec, M., Ivšac Pavliša, J., & Šimleša, S. (2009). Predjezična i rana jezična komunikacija: obilježja prijelaznog stadija u djece s perinatalnim oštećenjem mozga [Prelinguistic and early linguistic communication: Features of transitional stage in children with perinatal brain lesions]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 15-29.
- Mamić, D., & Fulgosi-Masnjak, R. (2014). Psihički poremećaji i socijalna zrelost djece i mladih s poremećajima iz autističnog spektra i djece i mladih s većim intelektualnim teškoćama [Social maturity in children and youth with autistic spectrum disorders and children and youth with intellectual disabilities]. *Socijalna psihijatrija*, 42(1), 21-32.
- Matković, B., Janković, V., & Knjaz, D. (2003). Motoričke i funkcionalne sposobnosti alpskih skijaša s mentalnom retardacijom pod utjecajem treninga [Influence of Training on Motoric and Functional Abilities of Alpine Skiers with Mental Retardation]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 39(1), 57-62.
- Milošak, N., Fulgosi Masnjak, R., & Stančić, Z. (2004). Uspješnost učenika s lakom mentalnom retardacijom u rješavanju matematičkih zadataka različitih problemskih područja, formulacije i didaktičke podrške [The influence of the problem area, type of task formulation and the use of didactic support on the success of pupils with mild mental retardation in solving mathematical tasks]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40(1), 53-64.
- Mohr, R., & Bradarić Jončić, S. (2009). Ovladanost prezentom glagola u slušno oštećenih srednjoškolaca [Present tense skills in hearing impaired secondary school students]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 73-90.
- Nikolić, G., Radoman, V., & Dimoski, S. (2020). An Empirical Verification of the Integral Development Method for Deaf Children. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 22(1), 41-76. <https://doi.org/10.15516/cje.v22i1.3258>
- Očurščak Žuliček, S., Žikić Kralj, M., & Žižek, T. (2022). Kako poučiti romske učenike s intelektualnim teškoćama pravilnoj uporabi imenica u rečenici? [How to teach Roma students with intellectual disabilities proper use of nouns in a sentence?]. *Logopedija*, 12(1), 21-28. <https://doi.org/10.31299/log.12.1.3>
- Ozbič, M., & Kogovšek, D. (2010). Voice quality, articulation, nasality, prosody and overall intelligibility in the speech of subjects with hearing impairment. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 41-56.
- Papuda-Dolińska, B. (2017). Differences in social and academic functioning among visually impaired children in special, integrated and inclusive educational settings in Poland. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(Supplement), 113-126.
- Penava, V., Bilić Precić, A., & Iličić, L. (2017). The influence of braille literacy programme length on frequency of braille usage. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(Supplement), 152-162.
- Perić, M., Osmančević Katkić, L., & Fulgosi Masnjak, R. (2013). Pogledi na budućnost adolescenata s teškoćama u razvoju [Adolescents With Developmental Disabilities and Their Expectations From Future]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 108-119.
- Pivac, D., Runjić, T., & Bilić Precić, A. (2017). The art experience of a blind person. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53, 127-140.
- Pranjić, V., Farago, E., & Arapović, D. (2016). Pripovjedne sposobnosti djece s Downovim sindromom i djece s Williamsovim sindromom [Narrative abilities of children with Down syndrome and children with Williams syndrome]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 52(1), 1-16. <https://doi.org/10.31299/hrri.52.1.1>
- Pribanić, L. (1998). Ponavljanje rečenica u djece oštećena sluha [Sentence repetition in hearing-impaired children]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 127-138.
- Pribanić, L. (2007). Gluhi učenici i jezik [Deaf Pupils and Language]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43(2), 55-66.
- Radić, I., Bradarić-Jončić, S., & Farago, E. (2008). Leksičko znanje mladeži oštećena sluha [Lexical skills of hearing-impaired students]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 93-103.

- Romstein, K. (2016). The levels of participation of preschoolers with disabilities regarding the types of activities and the types of disabilities. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62(1), 165-176.
- Saemi, E., Porter, J., Wulf, G., Ghotbi-Varzaneh, A., & Bakhtiari, S. (2013). Adopting an external focus of attention facilitates motor learning in children with attention deficit hyperactivity disorder. *Kinesiology*, 45(2), 179-185.
- Salihu, L., Aro, M., & Räsänen, P. (2017). Dynamic potential of feedback in self-regulated learning and motivation of children with mathematical learning difficulties. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(2), 111-129. <https://doi.org/10.31299/hrri.53.2.9>
- Schmidt, M. (1999). Učenici s teškoćama u učenju i njihova socijalna integracija [Pupils with Learning Disabilities and Their Social Integration]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 35(1), 1-10.
- Schmidt, M., & Čagran, B. (2002). Educational integration of hearing impaired children into a primary regular school: Project evaluation. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38(1), 57-72.
- Schwab, S., Gebhardt, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2013). Predictors of social inclusion of students with and without SEN in integrated settings. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(Supplement), 106-114.
- Seničar, M., & Kobal Grum, D. (2012). Self-concept and social support among adolescents with disabilities attending special and mainstream schools. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 73-83.
- Skubic, D., Tkalec, A., & Jerman, J. (2022). Pragmatic Language Skills in Storytelling of Five-Year-Old Children with Autism Spectrum Disorder and Five-Year-Old Children with Typical Development. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 24(1), 235-270. <https://doi.org/10.15516/cje.v24i1.4173>
- Soliman, M. S., & Al-Madani, F. M. (2017). The effects of multisensory-based instruction combined with brain-compatible environment techniques on reading fluency and reading comprehension of fourth-grade students with dyslexia. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 19(2), 363-397. <https://doi.org/10.15516/cje.v19i2.2190>
- Stošić, J. (2008). Bihevioralni pristup u sprečavanju i uklanjanju nepoželjnih oblika ponašanja i podučavanju djece s autizmom predškolske dobi [Evaluation of behavioral procedures used in programs for prevention and intervention for challenging behavior and teaching children with autism]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 99-110.
- Stošić, J. (2013). Spontana komunikacija i njena učinkovitost u djece s poremećajem iz autističnog spektra [Spontaneous communication and its effectiveness in children with autism spectrum disorders]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(Supplement), 115-129.
- Špelić, A., & Zuliani, Đ. (2011). Uloga empatije u socijalizaciji djece s teškoćama u razrednim sredinama [Role of Empathy in Socialization of Children with Disabilities in the Classroom]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 96-108.
- Špelić, A., & Zuliani, Đ. (2013). Uloga prosocijalnosti, empatije i sociometrijskog statusa učenika tipičnog razvoja u socijalizaciji učenika s teškoćama [Role of prosociality, empathy and sociometric status of typical pupils in socialisation of pupils with disabilities]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(2), 100-114.
- Špelić, A., Zuliani, Đ., & Milošević, I. (2013). Prosocijalnost i empatija u kontekstu integracijskih razreda [Prosociality and Empathy in the Context of Integration Classes]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 135-150.
- Ulovec, Z., Šošić, Z., Škrinjarić, I., Szivoczka, L., & Jukić, J. (2003). Zastupljenost tjelesnih minor anomalija u djece oštećena vida [The Prevalence of Minor Anomalies in Children with Visual Impairments]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 39(1), 1-10.
- Vančaš, M. (1996). Znanje rječnika i vještina čitanja [Vocabulary knowledge and reading skill]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 32(1), 49-56.
- Vančaš, M., & Pašiček, Lj. (1998). Matematičke sposobnosti u djece s teškoćama čitanja [Mathematical abilities in children with reading difficulties]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 155-164.

- Vidranski, T., Tomac, Z., & Farkaš, D. (2015). Motor proficiency of students with cochlear implants. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51(1), 1-9.
- Volčanjek, N. (2020). Do easy-to-read texts help people with intellectual disabilities achieve literacy?. *Odgojno-obrazovne teme*, 3(6), 71-91.
- Volčanjek, N. (2022). Case study: progress of students in the inclusive classroom. *Odgojno-obrazovne teme*, 5(1), 149-167. <https://doi.org/10.53577/ooot.5.1.8>
- Vuljanić, A., Pavin Ivanec, T., & Petrinović, L. (2015). Utjecaj organiziranih sportskih aktivnosti na motoričku efikasnost djece s oštećenjem sluha [The impact of organized sports activities on the motor efficiency of children with hearing impairment]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51(1), 24-32.
- Wong, F., Tang, G., Yeung, P. S., & Kun-Man Yiu, C. (2022). Emerging Ecology of a Sign Bilingualism and Co-enrollment Classroom: a Qualitative Analysis. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 58(Special Issue), 52-82. <https://doi.org/10.31299/hrri.58.si.3>
- Yanardağ, M., Birkan, B., Yılmaz, İ., Konukman, F., Agbuga, B., & Lieberman, L. (2011). The effects of least-to-most prompting procedure in teaching basic tennis skills to children with autism. *Kinesiology*, 43(1), 44-55.
- Zubak, I., Šimleša, S., Cepanec, M., Stošić, J., Petric, F., & Kovačić, Z. (2018). Usporedba reakcija na robote u socijalnom i nesocijalnom kontekstu u djece s poremećajem iz spektra autizma i djece tipičnog razvoja [Reaction to robots in social and non-social contexts – comparison of children with autism spectrum disorders and their typical peers]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54(2), 28-38. <https://doi.org/10.31299/hrri.54.2.3>
- Zuliani, Đ., & Juričić, I. (2012). Socijalizacija djeteta s mentalnom retardacijom u predškolskoj ustanovi [Socialisation of children with mental retardation in a preschool institution]. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 7(14), 17-30. <https://doi.org/10.32728/mo.07.1.2012.02>
- Žic Ralić, A., & Cvitković, D. (2011). Razlike u procjenama adaptivnoga ponašanja djece s teškoćama u školskom okruženju [Differences in Estimations of Children's Specific Adaptive Behaviour from Perspectives of Children, Parents and Teachers]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 109-127.
- Žic Ralić, A., & Cvitković, D. (2013). Povezanost varijabli obiteljske klime i prilagođenog ponašanja u procjenama djece s teškoćama i tipičnog razvoja [Correlation Between Family Climate Variables and Adaptive Behavior in Estimates of Children with Disabilities and Typical Development]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 151-163.
- Žic-Ralić, A. (2002). Struktura ponašanja djece u obitelji [The Structure of a Child's Behavior in the Family]. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38(2), 165-186.